

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова

О. М. Сергієнко

КОЛЬОРОЗНАВСТВО

**Навчальний посібник
для виконання практичних робіт**

Рекомендовано Методичною радою НУК

ВИДАВНИЦТВО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ІМ. АДМІРАЛА МАКАРОВА

2026

УДК 7.017.4(075.8)

С32

Автор:

О. М. Сергієнко, старший викладач кафедри дизайну Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Рецензенти:

Ю. А. Макушин, народний художник України;

О. В. Матійко, заслужений діяч мистецтв України;

І. Я. Булавицький, заслужений діяч мистецтв України

Рекомендовано Методичною радою НУК

Сергієнко О. М.

С32

Кольорознавство : навчальний посібник для виконання практичних робіт / О. М. Сергієнко. – Миколаїв : НУК, 2026. – 170 с.

У посібнику доступно та коротко викладено основні теоретичні відомості з дисципліни «Кольорознавство» та надано рекомендації до виконання практичних робіт.

Посібник відповідає основним критеріям якості вищої освіти та розроблений на високому науково-методичному рівні. Побудова й розташування розділів відповідають структурі дисципліни.

Призначено для студентів вищих навчальних закладів.

УДК 7.017.4(075.8)

© О. М. Сергієнко, 2026

© Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, 2026

ЗМІСТ

Анотація.....	5
1. Вступ.....	6
2. Мета і задачі навчального посібника.....	7
3. Теоретичні відомості.....	9
3.1. Колір.....	9
3.2. Художній образ. Роль форми і фактури поверхні.....	15
3.3. Взаємодія форми та кольору.....	19
3.4. Кольорові контрасти як художні можливості кольору.....	21
3.5. Ньюансна кольорова гармонія.....	39
3.6. Принципи формування гармонійних поєднань кольорів	42
3.7. Ознаки кольорової гармонії	51
3.8. Композиція кольору.....	53
3.9. Психологія кольорів. Символіка кольору. Кольорові асоціації.....	55
3.10. Просторова дія кольору. Повітряна перспектива.....	60
3.11. Колір і світло. Падаючі тіні.....	67
4. Методичні рекомендації щодо виконання практичних завдань.....	82
<i>Практична робота 1. Упорядкування ахроматичного ряду....</i>	<i>82</i>
<i>Практична робота 2. Рішення загального світлотного тону в ахроматичній композиції елементарного натюрморту з тригранною пірамідою.....</i>	<i>84</i>
<i>Практична робота 3. Взаємний вплив кольорів у хроматичній композиції елементарного натюрморту з тригранною пірамідою.....</i>	<i>86</i>
<i>Практична робота 4. Застосування типів кольорових контрастів. Контраст та нюанс кольорових характеристик у декоративній композиції.....</i>	<i>89</i>

<i>Практична робота 5. Композиція «Декоративний натюрморт»</i>	97
<i>Практична робота 6. Композиція «Пори року»</i>	101
<i>Практична робота 7. Композиція «Настрій»</i>	105
<i>Практична робота 8. Колорит у художньому оформленні інтер'єру</i>	107
5. Рекомендовані джерела інформації	115
5.1. Основна література.....	116
5.2. Додаткова література.....	116
6. Додаток	117
6.1. Розбір зміни характеристик кольору.....	117
6.2. Кольорові групи за класифікацією кольору, ознаками або якостями.....	120
6.3. Психологія кольору.....	121
6.4. Палітри настрою	122
6.5. Характерні гами пору року.....	126
6.6. За допомогою палітр можна розглянути кольорові нюанси	130
6.7. Використання контрасту та нюансу кольорових характеристик у зображенні натюрморту.....	133
6.8. Нюанс у природі.....	136
6.9. Гармонійне поєднання кольорів у природі.....	138
6.10. Холодні і теплі кольори також можна позначити як споріднені.....	142
6.11. Приклади практичних робіт.....	143
6.12. Використання класичних схем поєднання кольорів у колі в оформленні інтер'єру.....	155
6.13. Приклади гармонійних комбінацій в інтер'єрі	159

АНОТАЦІЯ

Кольорознавство – одна з дисциплін професійної та практичної підготовки, яка сприяє розвитку у студентів колористичного мислення, вивчає систему постійно діючих закономірностей, яким підкоряється колір. Навчальний посібник передбачає практичний курс навчання на основі теорії та призначений для виконання практичних завдань з дисципліни «Кольорознавство». Теоретичні знання надаються під час лекцій, а також коротко у змісті навчального посібника і закріплюються на практичних заняттях.

Посібник складено відповідно до вимог програмного матеріалу дисципліни і спрямовано на закріплення знань у галузі художніх та естетичних властивостей кольору, основних закономірностей створення кольорового ладу, застосування кольору в композиції інтер'єру та формування професійних і загальних компетенцій.

Дисципліна «Кольорознавство» відноситься до циклу фундаментальних дисциплін і є підґрунтям для таких спеціальних дисциплін, як «Живопис», «Дизайн-проектування середовища», «Дизайн-проектування інтер'єру», «Архітектура і дизайн суден». Використовується для виконання курсових та кваліфікаційного проєктів.

Ключові слова: дизайн, інтер'єр, тематична композиція, колір, форма, характеристики кольорів, кольорове коло, кольорові сполучення, асоціації, гармонія, кольорове мислення.

1. ВСТУП

Поліхромія здатна активно впливати на сприйняття форми об'єкта, підкреслювати своєю мовою властивості форми, може створювати ілюзію і цілеспрямовано їх змінювати. На практичних заняттях студенти вирішують задачі з уявлення і відтворення об'єму форми предмета через закони колористики, світла та тіні.

Виконання вправ спрямоване на різноманітні способи використання кольору і виявлення його головних властивостей, на вміння застосовувати вивчені закони кольору, світла та знання образотворчої мови для виявлення творчого задуму в кольоровій композиції. Основою творчого розвитку особистості є постановка художньо-образного та асоціативного мислення. Розвитку творчого мислення сприяє мистецька практика, підкріплена знанням різних форм композиційної діяльності. Цьому сприяє виконання низки тематичних композицій на емоційне, творче мислення. Творча діяльність завжди пов'язана з проявом почуттів. Студенти вчать висловлювати свої почуття через колір, світло та форму, надавати певний вплив на глядача, внаслідок чого виникає широкий спектр проявів емоційних переживань, що впливають на настрій та поведінку людини. В основу виконання практичних завдань закладаються принципи: від простого до складного, від окремого до цілого, від загального до інтегрованого.

На практичних заняттях під час виконання творчих завдань студенти вивчають прийоми й отримують навички роботи з матеріалами та інструментами.

2. МЕТА І ЗАДАЧІ НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА

Метою навчального посібника з дисципліни «Кольорознавство» є:

- розвиток кольорового мислення, розуміння кольорової форми предмета, відтворення об'єму завдяки законам колористики, світла та тіні у зображенні натури;
- вміння застосовувати вивчені закони кольору та світла для виявлення творчого задуму й знання образотворчої мови;
- формування і розвиток професійної компетентності студентів в архітектурному, художньому та функціональному дизайні інтер'єру.

Задачі вивчення дисципліни:

- закріплення знань про просторовий вплив кольору, кольорових ілюзій, тональне співвідношення кольорів, грамотне застосування основних характеристик кольорів у композиції;
- розвиток колористичних здібностей та вміння спостерігати, зіставляти й аналізувати колір;
- розвиток асоціативного мислення, розуміння психології та фізіології кольору, вироблення творчого потенціалу;
- формування практичних умінь і творчих здібностей щодо виконання асоціативно-образної композиції на задану тему;
- розвиток емоційного, чуттєвого ставлення до творчого процесу, а також авторського бачення у відображенні дійсності;

- навчити правильно та послідовно вести роботу;
- сформувати основні навички роботи з фарбами, акуратність виконання вправ (акварель, гуаш);
- використовувати знання у самостійній творчій діяльності.

3. ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

3.1. Колір

Особливістю зору людини є її здатність добре розрізняти кольори.

Колір – це властивість тіл викликати певне зорове відчуття відповідно до спектрального складу й інтенсивності відображуваного випромінювання. Колір як явище вивчається цілою низкою наук. Вчення, що є сукупністю даних фізики, фізіології, психології, які стосуються кольору, називається **кольорознавством**. Кольорознавство включає в себе фізичну теорію кольорового зору, питання вимірювання та кількісного вираження кольору (колориметрії), впливу кольору на людину, що розглядаються з погляду фізіології, психології та естетики.

Головною умовою для зорового сприйняття є світло. У темряві колір для наших очей не видимий. Світло Сонця прийнято вважати білим. Насправді воно складається з різних кольорів, які можна побачити, якщо промінь світла пропустити через скляну призму.

У призмі промінь білого кольору розкладається на окремі спектральні кольори – дисперсію (рис. 3.1.1). Розкладений таким чином він прямує потім на екран, де виникає зображення спектра. Безперервна кольорова смуга починається з червоного кольору і через помаранчевий, жовтий, зелений, синій закінчується фіолетовим.

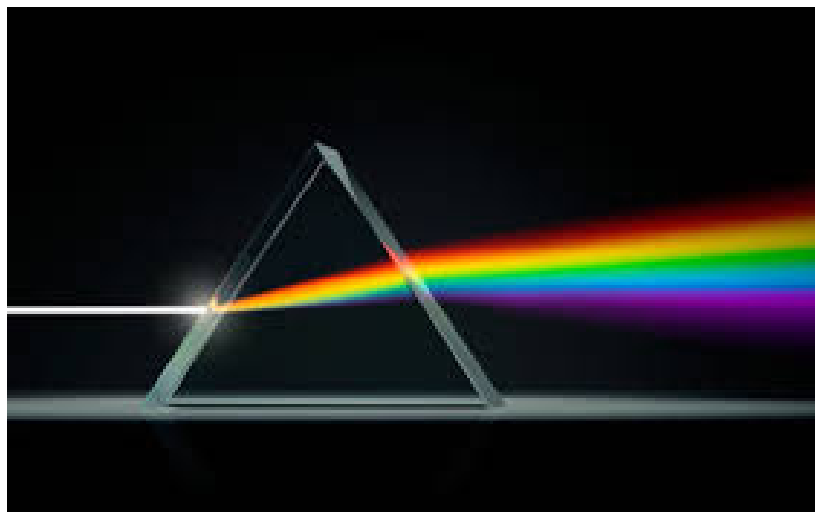

Рисунок 3.1.1 – Дисперсія світла

Рисунок 3.1.2 – Довжини хвиль видимого кольору,
укладені в інтервалі від 390 до 800 н/м

Кожен колір має власну довжину хвилі, яка вимірюється в нанометрах:

червоний – 650...800 нм; зелений – 490...530 нм;
помаранчевий – 590...640 нм; синій – 440...450 нм;
жовтий – 550...580 нм; фіолетовий – 390...430 нм.

Вдалині червоний колір буде краще видно, ніж фіолетовий, так як довжина хвилі у червоного більша, ніж у фіолетового.

У 30-х роках 20 століття швейцарський художник Йоганнес Іттен розробив спеціальний тип спектрального розподілу

кольорів. По суті, це веселковий спектр (від червоного до фіолетового), розташований у вигляді 12 кругових секторів (рис. 3.1.3).

Кольоровим колом називають наочну схему, яка показує безперервний перехід від одного кольору до іншого.

Рисунок 3.1.3 – Кольорове коло Йоганнеса Іттена

Усі кольори можна розділити на дві групи: ахроматичні та хроматичні.

Ахроматичні – це білий, чорний та всі відтінки сірого (рис. 3.1.4,а). Це кольори, які відсутні у кольоровому колі.

Хроматичні – це всі кольори, що належать кольоровому колу: червоні, помаранчеві, жовті, зелені, сині, фіолетові та пурпурні з усіма переходами між ними (рис. 3.1.4,б).

Напівхроматичні кольори – земляні, тобто хроматичні, кольори, змішані з ахроматичними.

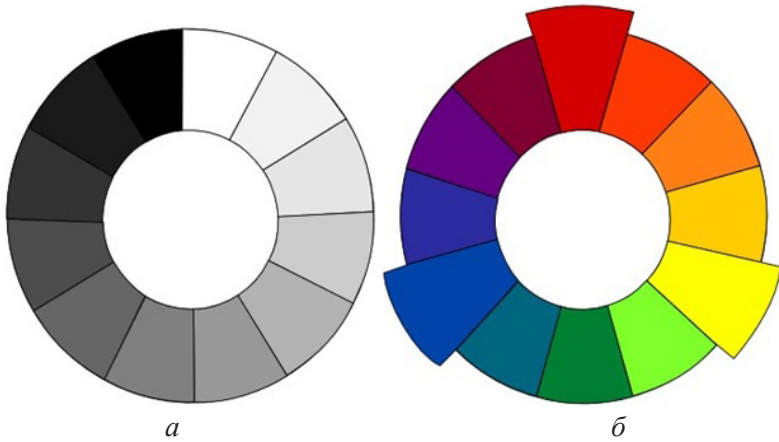

Рисунок 3.1.4 – Хроматичні та ахроматичні кольори

Хроматичні кольори мають три характеристики:

1. **Кольоровий тон** – основна характеристика хроматичних кольорів, яка визначає схожість кольору з одним із кольорів спектра.

2. **Світлота** – характеристика кольору, що визначає близькість хроматичного та ахроматичного кольорів до білого. Це одна з основних якостей кольору, яка пов'язана з кількісним співвідношенням відбитого світла та поглиненого поверхнею предмета кольору.

3. **Насиченість** – ступінь відмінності хроматичного кольору від рівного йому за світлотою ахроматичного. Це характеристика кольору, яка характеризує вміст чистого хроматичного кольору у змішаному кольорі. Насиченість залежить від **чистоти** кольору: чим він чистіший, тим більше він насичений. Найбільш насичені (чисті) кольори – **спектральні**.

Є таке поняття, як **яскравість** кольору. Вона визначає кількість спектрального кольору стосовно чорного, але не враховуючи домішки білого. Чим менше домішок чорного, тим вища яскравість. Говорячи про яскравість, зазвичай ідеться про кількість випромінюваного кольору.

Кольорова куля та кольорове коло

Німецьким художником Філіпом Отто Рунге була представлена кольорова куля як найбільш відповідна форма для проведення кольорової систематизації (рис. 3.1.5). До основних кольорів, крім жовтого, синього і червоного, художник відносив ще чорний і білий.

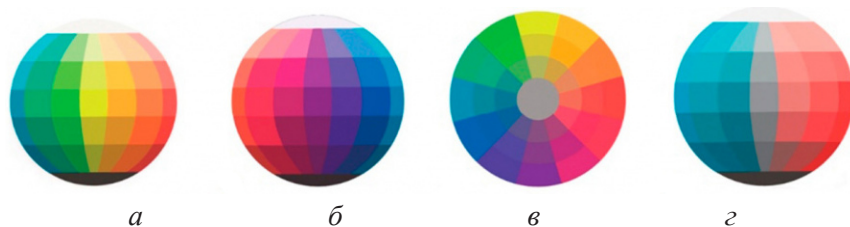

Рисунок 3.1.5 – Кольорова куля:

а – вигляд поверхні з боку «тепліх» тонів; *б* – вигляд поверхні з боку «холодних» тонів; *в* – горизонтальний переріз;
г – вертикальний переріз

Усередині кулі проходить стрижень, що складається з розтяжки ахроматичних кольорів від білого, який знаходиться зверху кулі, до чорного – знизу. Таким чином, ми дізнаємося, що не лише протилежні кольори, а й ступені їх світлоти знаходяться в тісному взаємозв'язку один з одним.

Розберемо систему кольорів у кольоровому колі (рис. 3.1.6,*а*).

Первинні кольори, або кольори першого порядку (рис. 3.1.6,*б*) – *синій, жовтий та червоний*. Вони знаходяться в центрі кола та вважаються основними (первинними). Якщо їх змішати, можна отримати будь-які відтінки, доступні для людського ока.

Вторинні кольори, або кольори другого порядку (рис. 3.1.6,*в*) – *зелений, оранжевий і фіолетовий*. Виходять при змішуванні первинних кольорів.

Третинні кольори, або кольори третього порядку (рис. 3.1.6,з) – жовто-помаранчевий, червоно-помаранчевий, червоно-фіолетовий (пурпурний), синьо-фіолетовий, синьо-зелений, жовто-зелений, одержуються при змішуванні первинного та вторинного кольорів, які є сусідами на схемі.

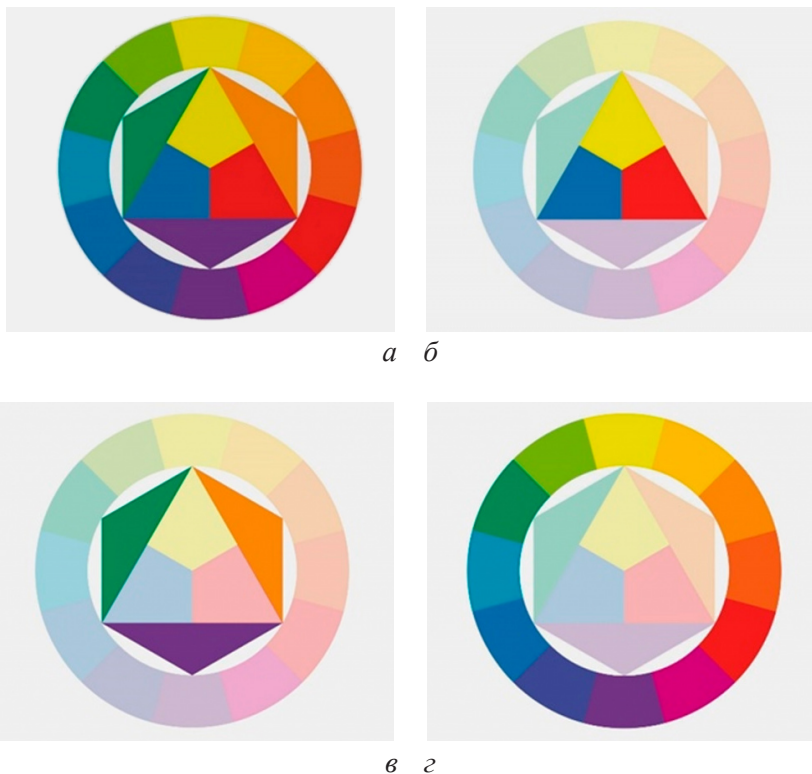

Рис. 3.1.6. Система кольорів у кольоровому колі:

а – кольорове коло; б – кольори першого порядку; в – кольори другого порядку; з – кольори третього порядку

Питання для самоконтролю

1. Що вивчає наука «кольорознавство»?
2. Дати визначення терміна «колір».

3. Дати визначення терміна «кольорове коло».
4. На які групи діляться кольори? Дайте визначення кожній групі.
5. Дайте визначення кожній із трьох характеристик кольору.
6. Визначте систему кольорів у кольоровому колі.

3.2. Художній образ. Роль форми і фактури поверхні

Художній образ – це спосіб, форма освоєння та перетворення дійсності, форма відтворення, тлумачення та освоєння життя шляхом створення естетично впливових об'єктів. Твір має створюватися за законами гармонії та нести у собі художній образ. У творчому процесі має відбуватися злиття таких протилежностей, як логічне та чуттєве, раціональне та емоційне, абстрактне та конкретне у єдиний, цілісний художній образ. Завдяки такому об'єднанню художник отримує можливість створення яскравого, емоційно виразного твору, здатного доставляти глядачеві глибоку естетичну насолоду і пробудити в ньому почуття прекрасного.

Існують певні **художні засоби** вираження образу: *форма, колір, фактура і світлота*. Якщо грамотно застосовувати ці засоби, можна досягти найбільшої виразності при створенні художніх образів. Одним із основних художніх засобів зображення художнього образу є **форма**. Точка, лінія, пляма як елементи композиції, що утворюють форму, можуть виражати різні асоціації, які властиві виразу певного образу.

Асоціація – психологічний зв'язок наших уявлень про різні предмети та явища, вироблені життєвим досвідом. Майже кожен предмет викликає асоціацію, кожна форма та лінія виражає характер. Емоційну реакцію у людини викликають візуальні ознаки форми, а саме: контури, силуети-кордони, різні види контрастів, кольорові особливості. При розмитих кордонах виникає невизначеність ставлення

до форми, що викликає асоціативність її сприйняття, яку несе образ. Асоціації є тим стимулом, який активізує наші почуття, що впливають на мислення. При цьому у свідомості виникає домінуюча ознака форми, що спостерігається; вона починає відповідати певному смислового та емоційного значенню (картинка). Фактори, що входять до складу тих чи інших форм, сприяють збагаченню художнього образу, надають йому різноманітного емоційного забарвлення, а також ускладнюють асоціативний лад. Виразність форми – це основний фундамент, на якому триматиметься вся будова художнього образу.

Для передачі образу композиції слід скористатися такими прийомами, як **стилізація** та **трансформація**.

Стилізація – один із прийомів візуальної організації образного висловлювання, у якому відбувається узагальнення і спрощення зображуваних фігур з рисунку і кольору, виявляються найбільш характерні риси предмета і відкидаються непотрібні деталі.

Це може бути перетворення об'ємної форми на площинну, спрощення конструкції узагальнення форми зі зміною контуру або спрощення фігури до геометричної форми. Основна мета декоративної стилізації – створення об'єкта, націленого на естетичне сприйняття.

Трансформація – це зміна форми предмета, тобто трансформування його у необхідну форму: округлення, витягування, збільшення чи зменшення і т. д.

Найчастіше ці прийоми застосовують одночасно (рис. 3.2.1). Один прийом доповнює інший, розвиваючи загальну ідею композиції. Особливого значення у створенні виразного образу набуває *пропорція форми*. Залежно від розташування фігури будуть підкреслюватись її характеристики: *стійка, легка, в динаміці* або *статична*.

Однак недостатньо просто відчутти образ і створити форму для його уявлення. Важливо продумати, як вона

сприйматиметься глядачем. Кожна форма, як загалом, так і у деталях, сприймається по-різному. *Простий силует читається швидше, а складніший – довше.*

Рисунок 3.2.1 – Приклади стилізації та трансформації форми

Важко уявити форму без кольору. *Фактура, як і колір, не може існувати без форми.*

Властивість поверхні матеріалу, що залежить від характеру її обробки та відображення світла, яке впливає на сприйняття кольору, називається **фактурою**.

Розрізняють три види фактур.

Матова поверхня – дрібнопориста, шорстка, що розсіює світло в різних напрямках, з усіх точок зору виглядає однаково яскраво і сприймається як рівномірно освітлена та спокійна. Приклад: бетон, необроблений камінь, цегла.

Глянцева поверхня має рефлeksi і не відображає навколишніх предметів. Підсилює потік кольорового випромінювання і поверхня стає більш контрастною та насиченою за кольором. Приклад: лак, пластмаса, керамічна плитка.

Дзеркальна поверхня – абсолютно гладка, відбиває світло в одному напрямку і відображає предмети, що знаходяться поруч. Приклад: дзеркало, скло, полірований камінь і метал.

Видимість контрасту глянцевого і матового фактур залежить від освітлення та кута огляду: від невидимості до яскравої виразності.

Варіанти контрастів можуть бути сильні, середні та слабкі. Приклади контрастних поєднань фактур:

сильний контраст: гладка – шорстка; ніжна – груба;

середній контраст: гладка – дрібно-рельєфна;

слабкий контраст: дрібно-рельєфна – велико-рельєфна.

Варіанти контрастів ґрунтуються на характерах, ефектах та асоціаціях сприйняття поверхонь. Так, фактура тканини дрібного плетіння – не фактурна. Тканина грубого плетіння асоціюється з грубою фактурою. Разом вони утворюють середній контраст.

Груба обробка – сильна емоція, нею можна задати активність чи занепокоєння на відміну від ніжної фактури. Природна фактура – найчастіше елемент спокою.

Різноманітність фактур дає широкі можливості для створення художнього образу. Агресивні, жорсткі образи пов'язані швидше з блискучими, колючими фактурами, ніж з м'якими і пухнастими, що асоціюються з тишею та спокоєм.

Відповідність форми, фактури та кольору – одне з важливих завдань для вирішення образу. Наприклад, у просторі інтер'єру слід зробити акцент на важке крісло. Вибираємо форму великого розміру, наближену до куба (як похідна від квадрата), що асоціюється з вагою та нерухомістю. Для обробки крісла використовуємо матеріал з велико-фактурною ворсистю поверхнею червоного кольору. Статичність і матеріальність червоного кольору доповнить заданий образ.

Освітлення – це один із засобів вираження художнього образу. Пряме освітлення виявляє об'єм, змусить бликувати гладкі фактури, тоді як для пом'якшення форми та надання глибини фактури слід застосовувати розсіяне освітлення. Якщо формі треба надати образу легкості і романтичності, то застосовуємо гладку фактуру шовку, скла, дзеркала.

Використовуємо світлі легкі кольори холодних відтінків із відблисками від прямого потоку світла, що полегшує, іноді навіть розчиняє форму.

Якщо з образотворчих засобів виключити фактуру, то художній твір стане блідим і невиразним.

3.3. Взаємодія форми та кольору

Індивідуально, кожен по-своєму визначає кольорову гаму тієї чи іншої події. Люди різного віку та психологічного складу реагують на колір і форму по-різному й оцінюють їх неоднаково. Люди «раціонального» типу більше цінують форму, гостріше на неї реагують, раніше зауважують, інші – «емоційного» типу – краще сприймають колір. Якщо підійти до цього питання з такої індивідуально-психологічної точки зору, то вона зводиться до проблеми обдарованості художника та сприйнятливості глядача.

Колір може відігравати більш-менш значну роль, але ніколи не повинен руйнувати форму і протиставляти себе їй. *Правильне символічне поєднання кольору та форми ще більше посилює вплив на глядача, глибше розкриває задуманий образ.*

Так, Йоганнес Іттен у своїй книзі «Мистецтво кольору» співвідніс базові кольори з основними геометричними фігурами, у яких збігаються їх виразні характеристики.

Так, **квадрат** – закінчена, стійка форма, яка виражає стверджуючий образ. Асоціюється з важкою формою, для якої не характерний рух, тим більше «політ». Йому відповідає червоний колір.

Трикутник – форма активна і динамічна, що розвивається на площині та у просторі, виражає чи викликає агресивні образи. Якщо розташований вершиною вгору – він стійкий, якщо вершиною вниз – наднестійкий. У цій формі явно

виражена боротьба протилежностей, що підходить до створення відповідних образів. Йому відповідає *жовтий* колір.

Коло пов'язане з поняттям природи, землі і всесвіту, які виражені в цій формі більше, ніж у будь-якій іншій. Таким чином, такі поняття, як «добро», «життя» та «щастя» найбільше асоціюються з колом та його похідними формами. Йому відповідає *синій* колір. І як похідні від первинних кольорів:

- *помаранчевому* кольору відповідає форма **трапеції**;
- *фіолетовому* кольору – **овал**;
- *зеленому* – **сферичний трикутник**.

Іттен пише: «Там, де колір і форма узгоджені у своїй виразності, їхній вплив на глядача подвоюється. Картина, вплив якої визначається головним чином кольором, повинна будуватися на підпорядкуванні форми кольору, а картина, в якій художник надає головне значення формі, у своєму кольоровому рішенні має йти від форми» [4] (рис. 3.3.1).

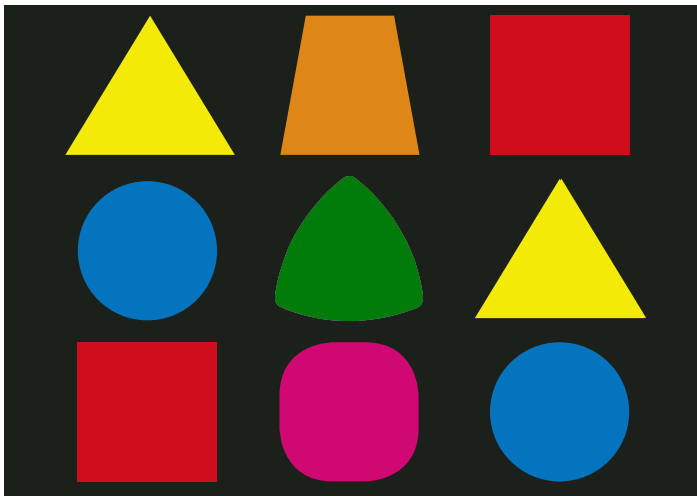

Рисунок 3.3.1 – Кожна геометрична форма має підкорятися кольору

Питання для самоконтролю

1. Дати визначення терміна «художній образ».
2. Визначити, які художні засоби вираження образу існують.
3. Як повинні узгоджуватися за своєю виразністю колір і форма, щоб вплив на глядача посилювався?
4. Визначити, які кольори і яким формам відповідають.
5. Дати визначення терміна «асоціація».
6. Дати поняття терміна «стилізація» та «трансформація» і для чого вони застосовуються.
7. Визначення терміна «фактура». Які види фактур існують?
8. Визначити, як сприймаються поверхні предмета залежно від виду фактури та її характеру відображення світла.
9. Визначити взаємозв'язок форми, кольору, фактури та освітлення як засобів вираження художнього образу.
10. Визначити, який вплив надає фактура на сприйняття форми об'єкта.

3.4. Кольорові контрасти як художні можливості кольору

Для контрастної кольорової гами характерні виражені тонові відмінності, різкі переходи. Контраст виділяє особливості та виразність кожного кольору на фоні інших. Характер контрастних гам відрізняється активністю та динамізмом. Контраст може бути виражений за одним або декількома параметрами одночасно.

Розглянемо художні можливості кольорів на основі їх контрастів.

Контраст за кольором

Будь-яка різниця кольорів ділиться за контрастністю на слабку, середню і сильну. Слабкий контраст утворює нюансні поєднання, сильний – контрастні. Найбільший ступінь розмаїття утворюють максимально віддалені один від одного, протилежні на колі кольори.

Найбільший контраст за кольором створюють кольори *1-го порядку*: червоний, синій та жовтий (рис. 3.4.1) – це враження строкатості, сили, рішучості. У міру того, як кольори по колу будуть віддалятися від кольорів першого порядку, контраст буде слабшати. Тобто, кольори *2-го порядку* –помаранчевий, фіолетовий та зелений – будуть створювати більш слабкий контраст. Ще слабший контраст між кольорами *3-го порядку*: жовто-оранжевим, пурпуровим та синьо-зеленим. Для більшої виразності кожного кольору у композиції можна використовувати білий або чорний кольори як розділові.

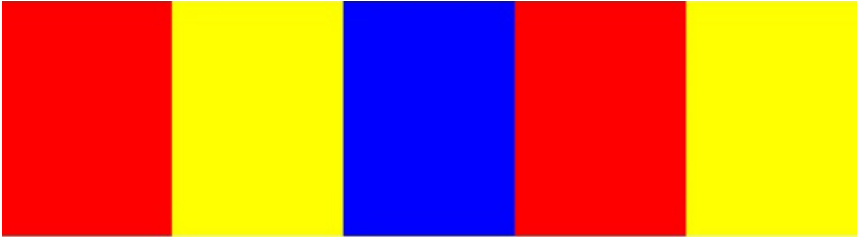

Рисунок 3.4.1 – Контраст кольорів 1-го порядку

Контраст світлого та темного

Кожен колір має свій ступінь світлоти. Найсвітліший колір у кольоровому колі – **жовтий**, а найтемніший – **фіолетовий**. Жовтий не може бути темним, інакше він утратить свою характеристику. Жовтий у темній композиції втрачає свою інтенсивність, висвітлюється та прагне до білого. Щоб жовтий створював максимальне враження, його слід помістити в композицію, яка має світлий характер. Фіолетовий або синій (теж темний) (рис. 3.4.2) у світлій композиції темнішає, тому місце йому у темній композиції. Це засновано на правилі: *світлий тон на темному світлішатиме, а темний на світлому ставатиме ще темнішим* (рис. 3.4.3).

Рисунок 3.4.2 – Світлий жовтий знаходиться у світлій композиції, а темний синій – у темній

Рисунок 3.4.3 – На темному фоні хроматичні кольори світлішають, на світлому – темнішають

Контраст за світлотою використовується як художній прийом, коли необхідний активний вплив. Без світлових відмінностей гама виглядає плоскою та штучною. Сильний контраст за світлотою виявляє силует, робить його контури чіткішими, але рельєф, фактуру та деталі робить менш явними.

Коли з хроматичними кольорами в композиції беруть участь і межують ахроматичні кольори однієї світлоти, останні втрачають свій нейтральний характер. Якщо ахроматичний сірий використовується як живописний компонент, його тон повинен мати ту ж світлоту, що і хроматичний. Якщо ахроматичні кольори використовуються як засіб створення абстрактного враження і це має бути нейтральний сірий колір, то в композиції не повинно бути поряд хроматичних кольорів такої ж світлоти, як сірий.

Якщо дві контрастні за світлотою кольорові плями будуть поруч, то на кордоні виникає **прикордонний контраст**. Наприклад, між двома суміжними поверхнями різної світлоти при прикордонному контрасті спостерігатиметься явище, коли частина світлої ділянки, яка знаходиться поряд з темною, буде світлішою, ніж дальня, і навпаки, частина темної буде темніша, ніж дальня. Під час малювання куба студенти можуть спостерігати прикордонний контраст на поверхнях граней на межі ребер (рис. 3.4.4). Тобто на рівнофарбованій поверхні це створює враження нерівномірності покриття площини.

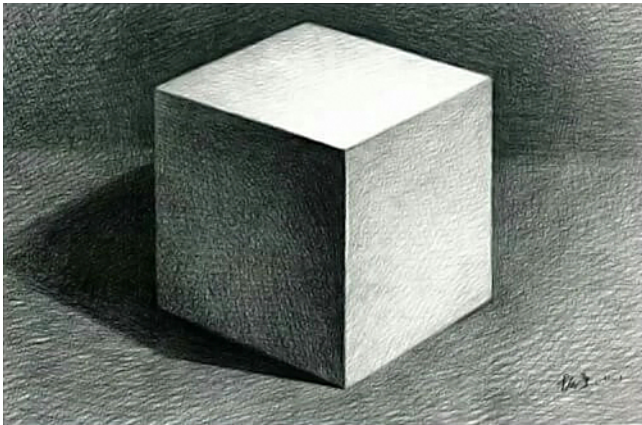

Рисунок 3.4.4 – Прикордонний контраст на поверхнях граней на межі ребер

Прикордонний контраст спостерігається не лише між ахроматичними, а й між хроматичними кольорами (рис. 3.4.5).

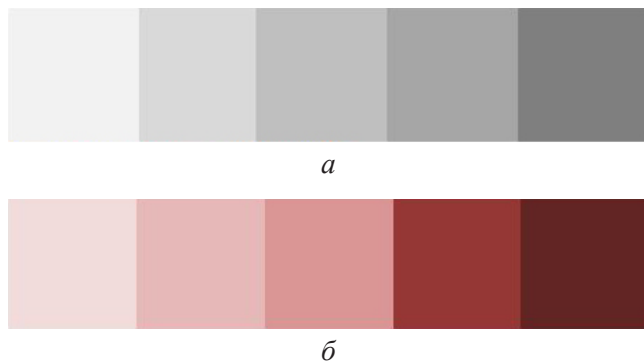

Рисунок 3.4.5 – Пограничний контраст:
а – ахроматичні кольори; б – хроматичні кольори

Якщо світлотна контрастна дія кольорів небажана, то на кордоні між ними проводять світлу або темну лінію і прикордонний контраст зникає.

Контраст теплого та холодного

Основа різниці між теплими та холодними кольорами лежить в асоціаціях, які викликають предмети та явища навколишнього світу. Наприклад, синій і блакитний сприймаються як **холодні** тому, що притаманні кольору неба, льоду, води, що викликають почуття холоду, прохолоди та свіжості, червоно-жовті асоціюються з вогнем і сонячним світлом та сприймаються **теплыми**. Червоно-помаранчева частина спектру містить більше теплової енергії, ніж синьо-зелена. Крім того, експериментально встановлено, що теплі кольори викликають **позитивні** емоції, холодні – **негативні**. Також холодні вважаються **пасивними**, а теплі – **активними**.

Найтепліший колір у кольоровому колі – **червоно-помаранчевий**, а найхолодніший – **синьо-зелений** (рис. 3.4.6).

Контраст теплого та холодного так само працює, як контраст світлого і темного: залежно від оточення кольори можуть сприйматися як тепліше, так і холодніше. Наприклад, якщо зелений на червоному фоні буде холодним, то на синьому фоні стає теплішим, ніж фон.

Синій у теплій композиції буде холоднішим, а у композиції, що складається зі споріднених, холодних кольорів, здаватиметься теплішим (рис. 3.4.7).

Теплохолодність кольору залежить і від світлоти. Незважаючи на те, що при додаванні білого або чорного хроматичний колір втрачає свою насиченість, **світлі** кольори виглядатимуть **холодніше**, ніж темні. **Темний** колір здається **теплішим**, ніж відповідний йому світлий.

Рисунок 3.4.6 – Композиції контрастні за кольором, але різні за площею

Рисунок 3.4.7 – Синій у теплій та холодній композиції

Приклади використання холодного або теплого кольорів у композиції:

Рисунок 3.4.8 – Композиція, побудована на теплих кольорах

Рисунок 3.4.9 – Композиція, побудована на холодних кольорах

Контраст холодного та теплого – це властивість, яка впливає на відчуття наближеності та віддаленості зображення. Ця властивість стає найважливішим образотворчим засобом передачі відчуття повітряної перспективи і пластичних відчуттів. Контраст між холодними і теплими кольорами – «найрезонуючий» серед інших кольорових контрастів.

Питання для самоконтролю

1. Визначити, як змінюється контраст за кольором, по мірі того, як кольори третього порядку віддаляються від кольорів першого.
2. Як зміниться індивідуальний характер кольорів, якщо їх відокремити один від одного білими або чорними лініями?
3. Якої світлоти повинні бути хроматичні кольори, якщо в кольоровій композиції білі, сірі і чорні кольори використовуються як засіб створення абстрактного враження?
4. Якої світлоти повинні бути хроматичні кольори, якщо в кольоровій композиції сірий колір використовується як мальовничий компонент? Який тон повинен бути у сірого в цій ситуації?
5. Який світлотний характер повинна носити композиція, якщо потрібно, щоб насичений жовтий створював максимальне враження?
6. Який світлотний характер повинна носити композиція, якщо потрібно, щоб насичений червоний або синій створювали максимальне враження?
7. Визначити, які кольори створюють найбільший контраст світлого і темного.
8. Визначити, які кольори створюють найбільший контраст холодного і теплого.

Контраст додаткових кольорів

Додаткові кольори (комплементарні) – це хроматичні кольори, які в кольоровому колі розташовуються один навпроти одного і при повному змішуванні дають відчуття ахроматичного (сірого) тону (рис. 3.4.10).

Пари додаткових кольорів 1-го, 2-го та 3-го порядків: жовтий і фіолетовий, помаранчевий і синій, червоний і зелений, жовто-помаранчевий і синьо-фіолетовий, червоно-помаранчевий і синьо-зелений, червоно-фіолетовий та жовто-зелений.

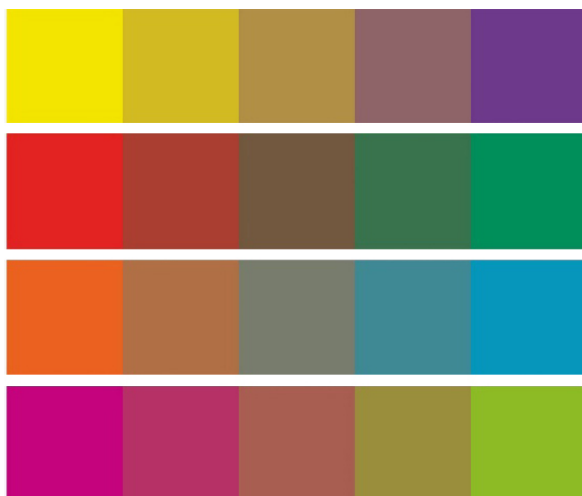

Рисунок 3.4.10 – Пари додаткових кольорів,
які при змішуванні дають сірий колір

У дизайні широко використовуються ефекти, пов'язані із психологічною оцінкою кольорів. Так контрасти додаткових кольорів надають твору психологічної активності та привертають увагу. Якщо кольори взяті у правильних пропорціях – створюється цілісність і композиція сприйматиметься як *гармонійна*. Взаємне посилення насиченості та яскравості дає ще більшу контрастність, а за рахунок тепло-холодності, яку має кожна пара додаткових кольорів, – ефект динамічності.

Якщо додаткові кольори розташовані поруч, то кожен із кольорів посилює протилежний, роблячи тим самим один одного інтенсивнішим і яскравішим, саме таким шляхом слід вибудовувати композицію кольорів за заданим типом контрасту (рис. 3.4.11). *Контраст додаткових кольорів буде тим яскравішим, енергійнішим і активнішим, чим насиченішими будуть кольори*. Якщо потрібно створити *акцент на межах*, то беруться додаткові кольори, однакові не лише за насиченістю, а й за світлом.

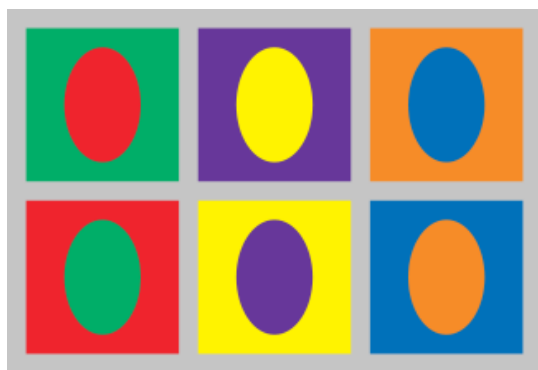

Рисунок 3.4.11 – Додаткові кольори

Основна властивість контрасту додаткових кольорів – здатність протилежних кольорів врівноважувати та нейтралізувати один одного. Рівновага створює не тільки контраст, але одночасно і кольорову гармонію (рис. 3.4.12).

а

Муравйов В. «Лисиця»

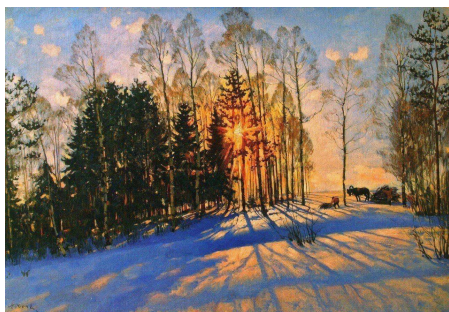
б

Шайхулова А.
«Снігові моменти»

в

Клод Моне «Венеція. Сутінки»

г

Юон К. «Зимове сонце»

Рисунок 3.4.12 – Композиції, побудовані
на додаткових кольорах

Від світлоти і насиченості додаткових кольорів, їх розташування залежить характер кольорової гами. Розведені кольори, правильні пропорції, плавні переходи роблять контраст м'якшим і додають *статичності* (рис. 3.4.12,а,б), тоді як чіткі межі чистих кольорів створюють *рух і динамічність* (рис. 3.4.12,в,г).

Симультанний контраст

Поняття «симультанний контраст» позначає явище, у якому наше око при сприйнятті будь-якого кольору відразу вимагає появи його додаткового кольору, і якщо такого немає, то симультанно, тобто одночасно породжує його саме. Симультанний контраст, або послідовний, базується на законі *додаткових кольорів*. Слід розуміти, що симультанно породжені кольори виникають лише як відчуття й об'єктивно не існують. Якщо поруч розташувати два кольори, один з яких буде ахроматичним (нейтрально-сірим), *однаковим по світлоті*, то в цьому разі виникатиме симультанний контраст, тобто спостерігатиметься зміна відтінку сірого у бік додаткового кольору, що знаходиться поруч. Наприклад, розташований на жовтому фоні сірий квадрат матиме фіолетовий

відтінок, на помаранчевому – синій, на червоному – зелений, на зеленому – рожевий, на синьому – помаранчевий, на фіолетовому – жовтий (рис. 3.4.13,а).

Ефект симультанного контрасту можна навмисно посилити чи послабити залежно від завдання. Один із способів **уникнути симультанного контрасту** – підмішати колір фону в сірий квадрат (рис. 3.4.13,б).

Посилити симультанний контраст – до сірого квадрата додати невелику кількість кольору, додаткового до фону (рис. 3.4.13,б).

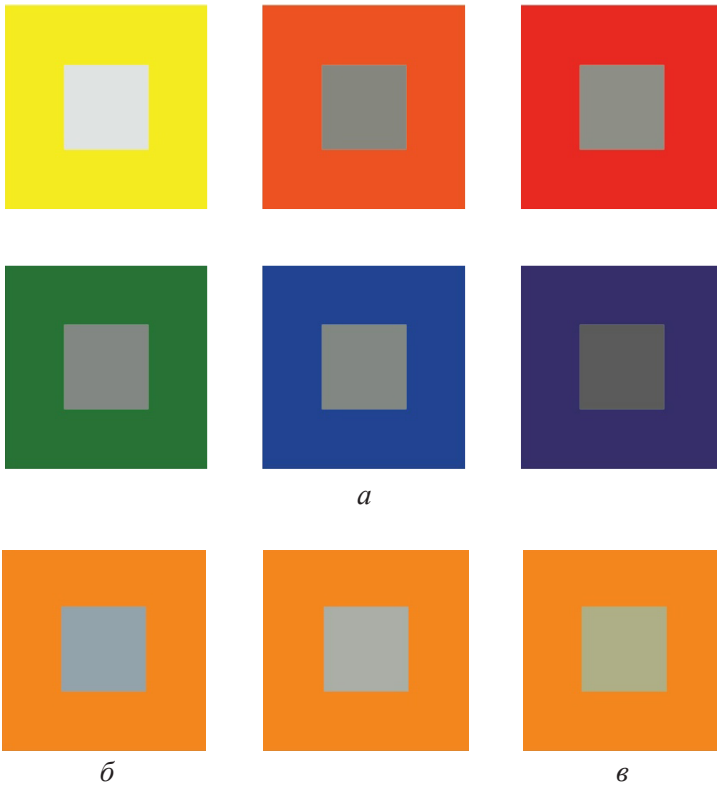

Рисунок 3.4.13 – Дія симультанного контрасту

Якщо два кольори, які не є строго додатковими, розташувати поруч, кожен зрушуватиметься за тоном і насиченістю, ніби до нього була додана домішка комплементарного сусіднього кольору. Наприклад, червоний, розташований поруч із жовтим, набуває відтінок додаткового кольору до жовтого – пурпуровий, а жовтий – лимонний.

Через симультанний контраст кольори, близькі до додаткових, починають рухатися і коливатися. Отже, симультанний контраст породжує вібрацію кольору, що створює певне занепокоєння. У кольоровій композиції слід визначитися – чи потрібна наявність симультанності у композиції, чи відповідає це створюваному образу, руйнує його або навпаки – підкреслює його характер.

Питання для самоконтролю

1. Визначити, які кольори називаємо додатковими.
2. Яке враження створюють додаткові кольори?
3. Визначити пари додаткових кольорів.
4. Дайте визначення поняття «симультанний контраст».
5. За якої умови відбувається дія симультанного контрасту?
6. Як залежить дія симультанного контрасту від насиченості кольору?
7. Яке враження викликає симультанний контраст?
8. Що відбувається під час симультанної дії з основним кольором при тривалому розгляданні?
9. Як послабити дію симультанного контрасту? Як посилити дію симультанного контрасту?

Контраст за насиченістю визначає ступінь насиченості чи приглушеності кольору, тим самим допомагає виділяти головний об'єкт композиції. Зображення нижче дають уявлення про те, як насичені кольори виділяються на фоні темних (рис. 3.4.14).

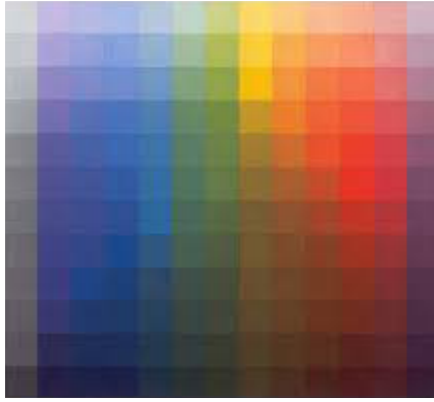

Рисунок 3.4.14 – Насичені, чисті кольори відрізняються між собою за світлотою

Хроматичний колір втрачає свою насиченість чотирма способами: додаванням *білого*, *чорного*, *сірого* або *додаткового*. Для виразної композиції, заснованої на контрасті насиченості, темні кольори повинні бути складені на кольоровій основі насичених. Тобто, чистий червоний повинен контрастувати з темним червоним, а чистий синій – з темним синім. При складанні кольорової композиції за заданим типом контрасту, слід порівнювати затемнення або висвітлення вибраних кольорів, так як при затемненні або висвітленні кольори втрачають насиченість (рис. 3.4.15). Один із способів посилити насиченість кольору або виділити його – розташувати поруч додатковий колір.

Контраст за площею кольорових плям

Контраст можна виразити не тільки відтінком кольору, але і його розміром площі у композиції. Кольори в композиції повинні компонуватися один з одним кольоровими плямами певного розміру, що мають різні характеристики, і *врівноважувати композицію*. Силу впливу кольору визначають два фактори – світлота і розмір кольорової плями. Слід враховувати, що чим світліший колір, тим менше місця він має займати.

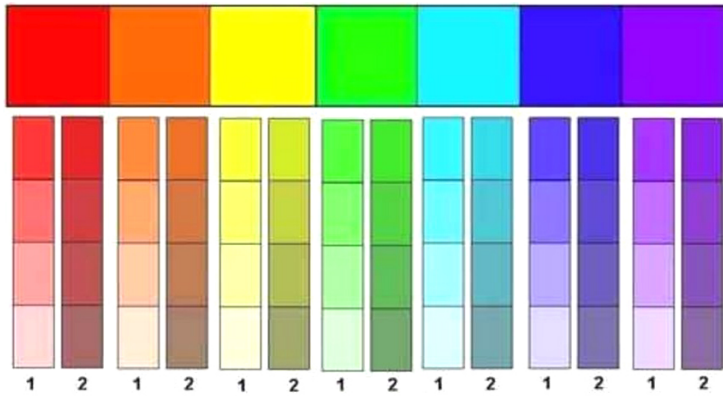

Рисунок 3.4.15 – Колір втрачає свою насиченість у разі:
змішування з білим – світлішає (1),
змішування з чорним – темнішає (2)

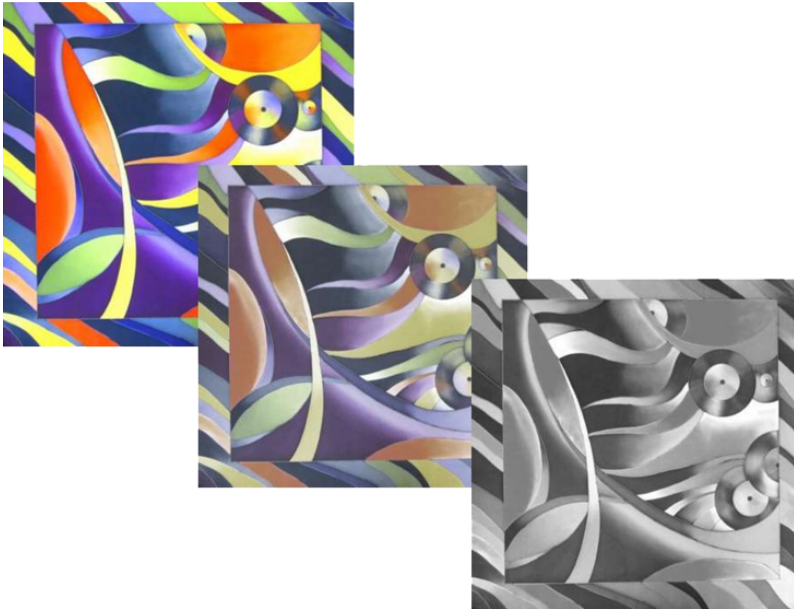

Рисунок 3.4.16 – Приклад зменшення насиченості кольору
у композиції

Звідси співвідношення світлоти деяких пар додаткових кольорів (рис. 3.4.17,*а*):

- жовтий : фіолетовий = 9 : 3;
- помаранчевий : синій = 8 : 4;
- червоний : зелений = 6 : 6.

Частки додаткових (рис. 3.4.17,*б*) та інших кольорів (рис. 3.4.18) на основі площі кольорових плям будуть виглядати гармонійно.

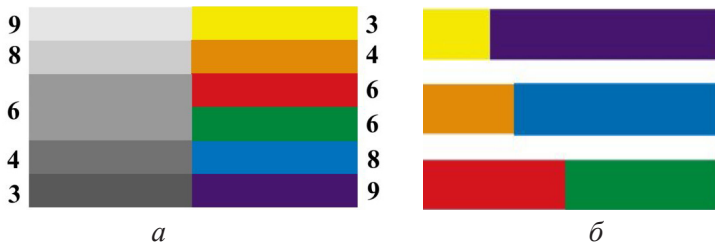

Рисунок 3.4.17 – Гармонійні полярні пари кольорів:

жовтий : фіолетовий = 3 : 9 = 1 : 3;
 помаранчевий : синій = 4 : 8 = 1 : 2;
 червоний : зелений = 6 : 6 = 1 : 1

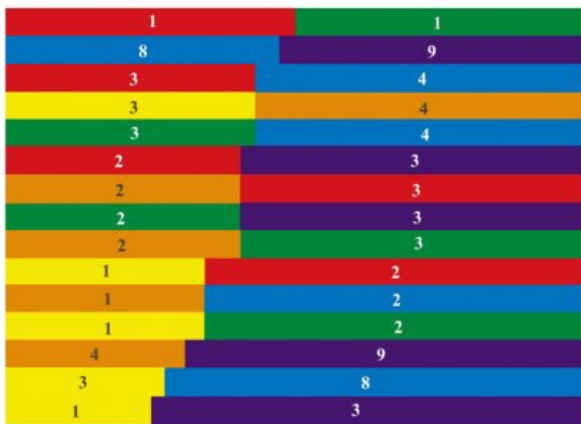

Рисунок 3.4.18 – Частки кольорів у гармонійному поєднанні

Так як червоний і зелений мають рівну світлоту, то стійке поєднання вони створюють у рівних пропорціях (рис. 3.4.19). Але якщо зеленого (або червоного) представити в мінімальній кількості, за законом симультанного контрасту він більше привертатиме до себе увагу (рис. 3.4.20).

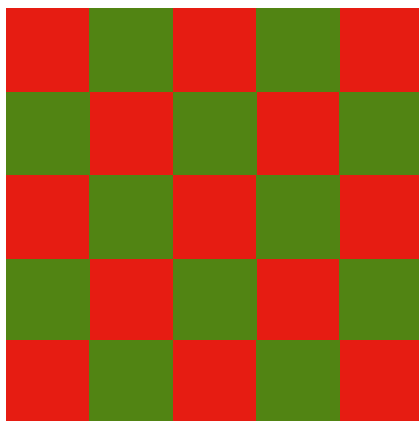

Рисунок 3.4.19 – Червоний та зелений перебувають у згармонізованих пропорціях

Рисунок 3.4.20 – Один колір, опинившись у меншій пропорції, починає «вібрувати» і справляє більше враження

Погодження розмірів кольорових поверхонь так само важливе при створенні живописного твору, як і вибір кольорової гами. Це пов'язано з тим, що кожна кольорова композиція повинна розвиватися з урахуванням відношень між кольоровими плямами. *Форма, розмір і контур кольорової поверхні визначаються характером кольору та його інтенсивністю.* Наприклад, якщо жовта пляма повинна виділятися серед світлих тонів, то вона повинна займати значно більшу площу, ніж у тому випадку, коли ця пляма знаходиться в оточенні темних тонів. І тут достатньо невеликої жовтої плями, оскільки її яскравість посилюється самим оточенням. *Здатність контрасту за площею кольорових плям змінювати і посилювати кольоровий тон надає композиції жвавості та експресії* (рис. 3.4.21).

Рисунок 3.4.21 – Композиція, побудована у гармонійній пропорції додаткових кольорів

Питання для самоконтролю

1. Визначити наявність семи видів контрастних проявів.
2. Визначити, якими чотирма засобами кольори можуть втрачати свою насиченість.
3. Визначити, що характеризує контраст за площею кольорових плям.
4. Визначити співвідношення додаткових кольорів за їх площею плям.

3.5. Нюансна кольорова гармонія

Крім контрастної кольорової гармонії з сильними переходами між світлими та темними, насиченими й ненасиченими кольорами, існує і нюансна (рис. 3.5.1), яка характеризується незначними переходами між відтінками (рис. 3.5.2).

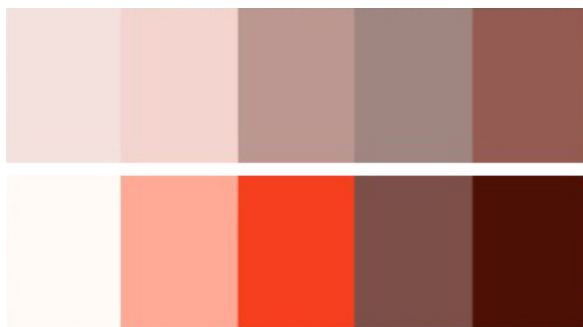

Рисунок 3.5.1 – Нюансна та контрастна кольорові гами

Рисунок 3.5.2 – Приклади нюансної кольорової гармонії

На відміну від контрастних кольорів, розташованих далеко один від одного в кольоровому колі, нюансну групу кольорів утворюють кольори, розташовані *близько один до одного*. Також нюансну гармонію утворюють контрастна група кольорів, *об'єднана однією світлотою* (рис. 3.5.3). Нюансні гармонії відрізняються ледь помітними кольоровими відмінностями, згладжують монотонність і жорсткість форми, створюють відчуття розмитості кордонів, плавного переходу, спільності кольорового тону, а отже, відрізняються цілісністю, стриманістю та спокоєм. Однаковий ступінь світлого або темного роблять кольори спорідненими, однакової тональності, пов'язаними та об'єднаними між собою (рис. 3.5.4).

Нюанс найпомітніше на світлих і ненасичених, приглушених кольорах (рис. 3.5.5). Нюансні поєднання пастельних тонів особливо ефектні, вони підкреслюють рельєф, плавність переходів, гру світла та тіні.

Рисунок 3.5.3 – Нюансна гармонія: поєднання тонів, подібних за світлотою, але різних за кольором

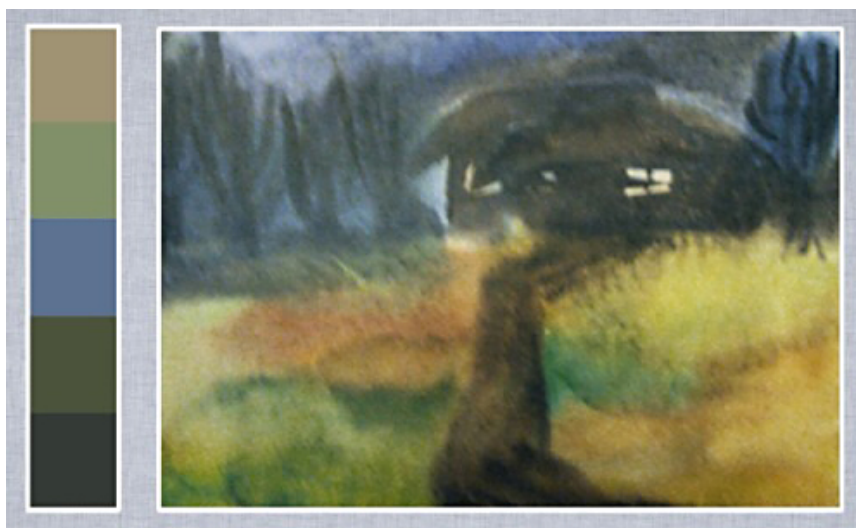

Рисунок 3.5.4 – Нюансна гармонія: поєднання тонів, подібних за кольором

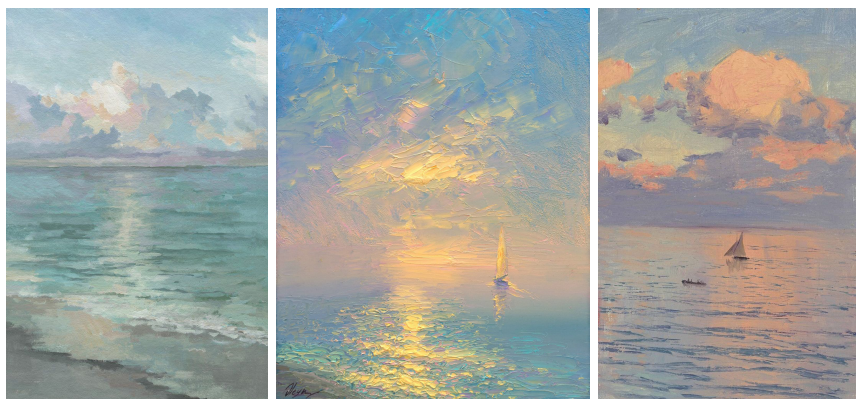

Рисунок 3.5.5 – Нюансні поєднання пастельних тонів

- *Зі зміною характеристик кольору можна ознайомитись у додатку 6.1.*
- *За допомогою палітр можна розглянути кольорові нюанси у природі – додаток 6.6.*

- З прикладами нюансу у природі можна ознайомитись у додатку 6.8.

- Холодні кольори і теплі кольори також можна позначити як споріднені – додаток 6.10.

Питання для самоконтролю

1. Що характеризує нюансну кольорову гармонію?
2. Якими способами можна створити нюансну кольорову гармонію?

3.6. Принципи формування гармонійних поєднань кольорів

Класичні схеми поєднання кольорів у кольоровому колі. У просторових та площинних композиціях фарби складають палітру, де все взаємопов'язано, починаючи від художнього задуму і закінчуючи технікою його виконання. У палітрі кольорів повинна проглядатись закономірність і система.

1. Монохромне поєднання. Поєднання тонів та відтінків одного кольору – один колір відрізняється лише світлотою та насиченістю (рис. 3.6.1, 1).

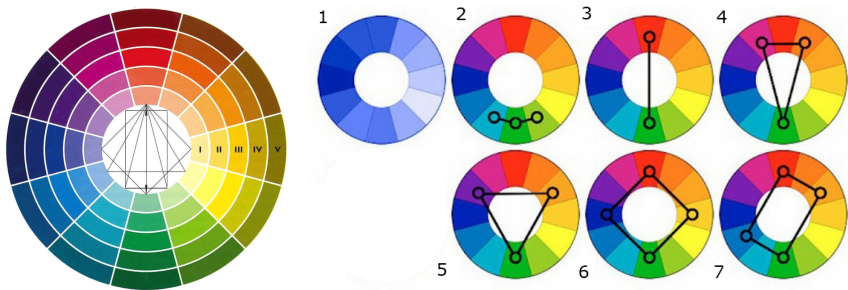

Рисунок 3.6.1 – Класичні схеми поєднання кольорів

Досягається шляхом висвітлення або затемнення хроматичного кольору ахроматичним (білим, чорним, сірим).

2. Аналогова триада. Поєднання трьох сусідніх кольорів у кольоровому колі – рис. 3.6.1,2; рис. 3.6.2.

Монохромна, а також композиція, яка складена на трьох сусідніх кольорах, може виражати:

- класичну простоту та ясність художньої мови;
- сильно спрямований до певної міри вплив;
- зосередження на внутрішньому світі;
- старість, згасання життєвих сил, трагізм;
- простоту, дохідливість і помітність у графічному дизайні (рекламі);
- монохроматичні, а також аналогові поєднання можуть створювати ефект спокою та умиротворення. Ця палітра – спокійна та стримана. *Підійде, якщо потрібно застосувати м'які переходи між кольорами без різких акцентів.*

Рисунок 3.6.2 – Аналогове поєднання

3. Комплементарне поєднання (комплементарне) – два протилежні на кольоровому колі кольори (рис. 3.6.1,3; рис. 3.6.3).

Композиція, заснована на цьому поєднанні кольорів, може виражати:

- велику динамічність зображення, протиставлення;

- ефект декоративності, заснований на фізіологічній потребі ока врівноваження вражень;

- досягнення конфліктності, напруженості, трагізму, коли насичені кольори не гармонійні та дисонують між собою.

Комплементарне поєднання кольорів добре підходить для розміщення акцентів. Для цього один із кольорів роблять основним, а інший – додатковим, щоб виділити окремі об'єкти на зображенні.

4. Контрастна тріада – поєднання кольорів, схоже на комплементарне, але замість одного з додаткових кольорів беруть два сусідні. Таке поєднання виходить контрастним, але не таким різким, як комплементарне (рис. 3.6.1,4; рис. 3.6.4). Підходить, якщо треба приглушити контраст додаткових кольорів або просто розширити палітру.

Рисунок 3.6.3 – Комплементарне поєднання

Рисунок 3.6.4 – Контрастна тріада

5. Класична тріада – поєднання кольорів трьох рівновіддалених на кольоровому колі кольорів (тобто вписаний в коло рівносторонній трикутник). Один колір виступає основним у композиції, задає настрій, другий обіграє та підтримує перший колір, а третій розставляє акценти (рис. 3.6.1,5; рис. 3.6.5). Цей варіант підійде, якщо потрібний більший контраст та різноманітність кольорів.

Рисунок 3.6.5 – Класична тріада

6, 7. Споріднено-контрастне поєднання кольорів на базі *квадрата* (рис. 3.6.1,6; рис. 3.6.6) або *прямокутника* (рис. 3.6.1,7; рис. 3.6.7). Кольори, розташовані по діагоналі прямокутника або квадрата, є контрастно-додатковими (інші пари кольорів – родинно-контрастні). Такий вид композиції можна застосовувати:

- при зображенні великої кількості фігур та предметів;
- під час передачі природи у пейзажі чи натюрморту з квітами, фруктами тощо;
- при передачі прагнення до «космічності» твору або відображення світу, де панує хаос, або просто «весела плутанина».

Поєднання чотирьох кольорів по кутах квадрата представлено з двох пар додаткових кольорів. *Воно підходить, якщо потрібно створити яскраве та різноманітне зображення.*

У *прямокутній* схемі, на відміну від квадрата, поєднуються найближчі відтінки. У цьому поєднанні контраст досягається за рахунок комплементарних пар, але самі ці пари ближче один до одного в спектрі. *Підходить, якщо потрібна спокійна палітра з чотирьох кольорів.*

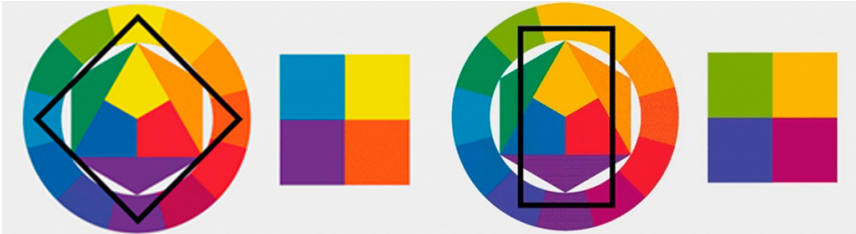

Рисунок 3.6.6 –
Споріднено-контрастне
поєднання на базі квадрата

Рис. 3.6.7 –
Споріднено-контрастне
поєднання на базі прямокутника

Контрастні композиції завжди виглядають ефектно. Коли ми говоримо про контраст, ми порівнюємо два кольори і знаходимо між ними чітко виражені відмінності. Коли ці відмінності досягають своєї межі, ми говоримо про діаметральний або полярний контраст. Наші органи чуття функціонують лише за допомогою порівнянь. Око сприймає лінію як довгу тільки в тому випадку, якщо для порівняння перед ним є коротша. Подібним чином враження від кольору можуть бути посилені або послаблені за допомогою інших контрастних кольорів.

Щоб збалансувати трикутну чи прямокутну схему, один колір треба обрати домінуючим, решту – допоміжними.

Класична гармонія повинна уникати поєднання кольорів у середньому інтервалі кола, наприклад, помаранчевого з зеленим, фіолетового з блакитним, пурпурового з помаранчевим. Такі поєднання погані своєю невизначеністю – кольори у них близькі і далекі.

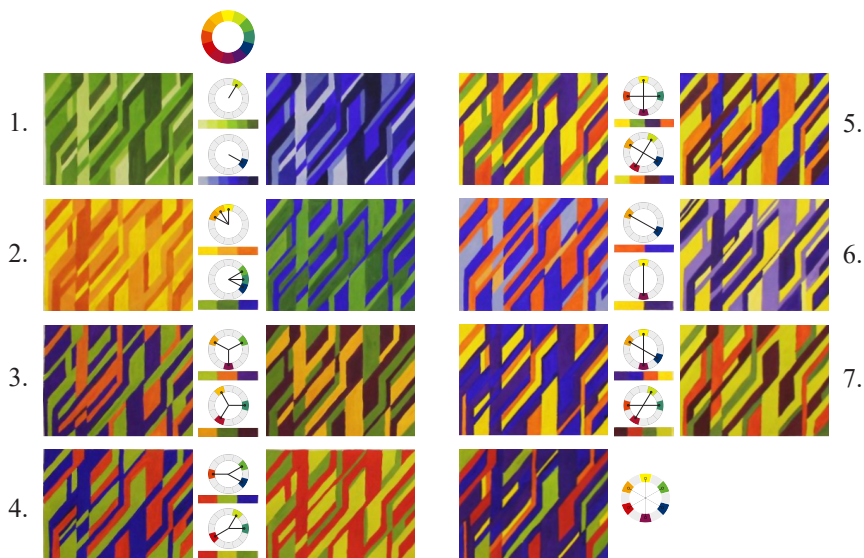

Рисунок 3.6.8 – Кольорові композиції, створені зі схемами гармонійних поєднань кольорів у кольоровому колі

- З використанням класичних схем гармонійного поєднання кольорів у природі можна ознайомитись у додатку 6.9.
- З використанням класичних схем поєднання кольорів у колі в оформленні інтер'єру можна ознайомитись у додатку 6.13.

Вплив характеристик кольорів на їх гармонійне поєднання

Основою кольорової гармонії є поєднання кольорів. Світлота (яскравість) має особливе значення при поєднанні кольорів. Кольори можуть бути або узгоджені між собою, або ні. На це впливають певні світлотні відносини. Наприклад, при близькій, але нерівній світлоті контрастні кольори стають менш різкими, різнорідні кольори менше «сперечаються» між собою, а близькі кольори стають більш виразними, не тьмяними. Особливо це стосується насичених (чистих) кольорів.

Добре поєднуються слабо насичені хроматичні кольори (як розбілені, так і зачорнені).

При поєднанні кольорів потрібно враховувати, що:

- два насичені, але контрастні (додаткові один до одного) кольори при однаковій насиченості недостатньо гармонують, оскільки вони за цих умов ще сильніше відрізняються і не мають об'єднуючого початку. Наприклад, таке відношення насичених червоного та зеленого. Для гармонізації їх відношення у кольоровій гамі слід один з цих кольорів зробити **менш насиченим**;

- насичені, але близькі за тоном кольори легко поєднуються як при **рівній**, так і при **різній світлоті**. Це, наприклад, червоний з помаранчевим, темно-синій з блакитним, темно-зелений та зелений, пурпуровий та фіолетовий, фіолетовий та синій;

- насичені, але далеко віддалені один від одного в кольоровому колі кольори, що контрастують між собою, важко поєднувати, особливо при рівній світлоті. При **різній світлоті** такі кольори краще узгоджені, оскільки **рівні за насиченістю і чисті кольори** в однаковій мірі привертають увагу і «сперечаються» один з одним;

- слабо насичені (як близько, так і далеко віддалені один від одного в кольоровому колі) кольори легко гармонують при **рівній** і при **різній світлоті**, оскільки при **слабкій насиченості** вони набувають характеру, що їх об'єднує (рис. 3.6.9). Добре поєднуються між собою, наприклад, кремовий та сіро-фіолетовий; коричневий та охристо-жовтий; коричневий та сіро-зелений; сіро-блакитний та охристо-золотистий тощо;

- однакові за світлотою, додаткові один до одного кольори погано поєднуються, оскільки вони сильно контрастують, однаково привертають увагу і порушують при цьому цілісність кольорової гами, тому що не підпорядковуються один одному. Але якщо два додаткових кольори будуть сильно відрізнятися один від одного за світлотою, то їхня кольорова

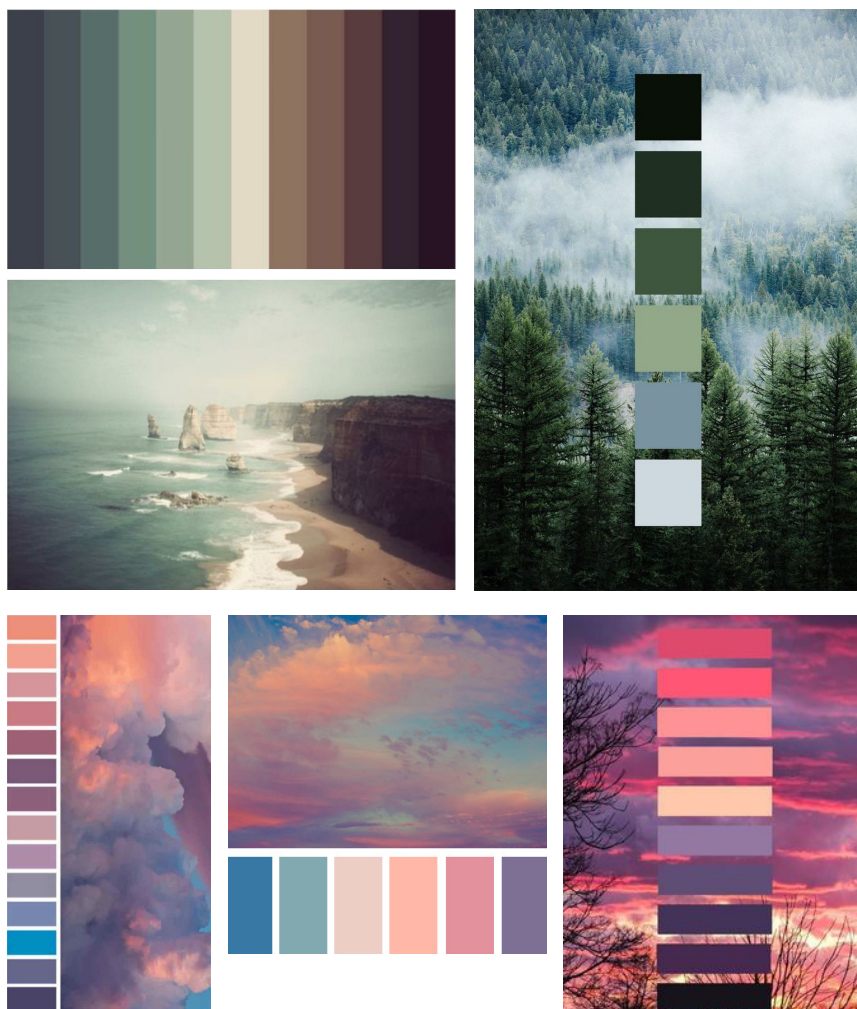

Рисунок 3.6.9 – Добре поєднуються слабо насичені хроматичні кольори (як розбілені, так і зачорнені)

контрастність доповниться ще й світлотою, що позбавить таку кольорову гаму об'єднуючого початку і ще більше порушить її цілісність. Краще гармонують між собою такі два насичені взаємододаткові кольори, **які близькі**, але **нерівні за світлотою**;

- кольори, що близько лежать на кольоровому колі, однакові за світлотою, утворюють невиразні, тьмяні, анемічні гами. Для їхньої кращої сполучності слід зробити їх **різними за світлотою**;

- окрім насиченості та світлоти при поєднанні кольорів у кольоровій гамі слід враховувати їхню «температуру». Так, наприклад, слід уникати кольорових поєднань зелених і синіх при їх однаковій «температурі». Краще той чи інший колір зробити **холоднішого відтінку при теплому відтінку поєднаного з ним кольору**. Погано поєднуються холодний синій та зелений з нейтрально сірими кольорами, особливо при близькій або рівній світлоті;

- чорний і білий колір добре поєднуються практично з усіма спектральними та пурпуровими кольорами. Сірі добре гармонують із спектральними кольорами **при нерівній світлоті**. Наприклад, темно-синій або синій зі світло-сірим, червоний, пурпуровий зі світло-сірим, темно-сірий з рожевим, світло-сірий з фіолетовим, темно-зелений зі світло-сірим.

Для створення колористичної композиції завжди слід враховувати основні правила гармонізації кольорів:

- кольори у поєднанні один з одним повинні ставати виразнішими, ніж при їх використанні окремо;

- кожен колір у композиції повинен сприяти вирішенню загального кольору, кольори не повинні «сперечатися» один з одним, порушуючи цілісність колористичного рішення;

- кожен колір у кольоровій композиції повинен бути добре помітним, повинен виправдовувати свою присутність у загальній кольоровій гамі.

Занадто нюансні, близькі до тотожних кольорові відтінки візуально погано помітні, особливо на відстані від об'єкта.

- *Зі зміною характеристик кольору можна ознайомитись у додатку 6.1.*
- *За допомогою палітр можна розглянути кольорові нюанси у природі – додаток 6.6.*
- *З прикладами нюансу у природі можна ознайомитись у додатку 6.8.*
- *Холодні кольори і теплі кольори також можна позначити як споріднені – додаток 6.10.*

Питання для самоконтролю

1. Визначити схему монохромного гармонійного поєднання кольорів.
2. Визначити схему аналогічного гармонійного поєднання кольорів.
3. Визначити схему комплементарного гармонійного поєднання кольорів.
4. Визначити схему контрастної тріади гармонійного поєднання кольорів.
5. Визначити схему класичної тріади гармонійного поєднання кольорів.
6. Визначити схему споріднено-контрастного гармонійного поєднання кольорів на базі квадрата.
7. Визначити схему споріднено-контрастного гармонійного поєднання кольорів на базі прямокутника.
8. Визначити, як впливають характеристики кольорів на їх гармонійне поєднання.
9. Визначити, які правила гармонізації кольорів слід враховувати для створення колористичної композиції.

3.7. Ознаки кольорової гармонії

Кожен художник має прагнути створити гармонійний твір. Сенс поняття «гармонія» аналогічний поняттю *порядок*,

узгодженість, зв'язок, єдність протилежностей. Розкриємо її зміст та визначимо основні ознаки кольорової гармонії.

Перша ознака – зв'язок, узгодженість. У колористиці досягається: монохромністю, ахроматичністю, що об'єднують підмішками або «нальотами» білого, сірого, чорного, зсувами до будь-якого кольорового тону.

Друга ознака – єдність протилежностей (контраст). У колористиці використовуються різні контрасти, пов'язані з кольоровими асоціаціями: за яскравістю або світлотою (світле-темне), за насиченістю і чистотою (чисті та змішані), за кольором (додаткові або контрастні пари), контраст хроматичних й ахроматичних кольорів, теплих і холодних, легких і важких.

Третя ознака – міра. Міра – це «золота середина», такий стан системи, коли не можна нічого прибрати і нічого додати. У гармонійній кольоровій гамі немає нічого надмірного – ні сліпучого сяйва, ні переважної темряви, ні занадто яскравих і тьмяних тонів.

Четверта ознака – пропорційність. У гармонійній кольоровій композиції пропорційність полягає у «подобі» відносин яскравостей, насиченостей та кольорових тонів. Наприклад, якщо в композиційному центрі картини прийнято відношення яскравостей (світлоти) 1 : 2 (середній контраст), то в інших частинах витримується таке саме відношення. Правило пропорційності також стосується співвідношення площ плям: **на 1 частину світлого припадає 3–4 частини темного, на 1 частину чистого кольору – 4–5 частин приглушеного, на 1 частину хроматичного – 3–4 частини ахроматичного.** Тобто, у гармонійній кольоровій композиції сильні «подразники» беруться у кілька разів менше, ніж слабкі.

П'ята ознака – рівновага. Кольорові плями на відстані від центральної осі картини повинні бути приблизно **рівні**. Іншими словами, права та ліва частини картини мають бути **однаково завантажені**, щоб жодна не переважала.

По вертикалі вага розподіляється за природним принципом: *верх – світліше і легше, низ – темніше і важче.*

Шоста ознака – ясність, легкість сприйняття. Принцип ясності розкривається у чіткості обрання типу композиції. Закономірність у виборі кольорів та їх розподілі має бути зрозумілою.

Сьома ознака – прекрасне. Гармонійний витвір мистецтва завжди орієнтується на категорію прекрасного. Художник має шукати красу та прагнути показати її у своєму творі. У гармонійній композиції кольорів неприпустимі дисонанси, неможливі психологічно негативні кольори, що викликають почуття огиди.

Восьма ознака – піднесеність. Вона тісно пов'язана із прекрасним. Художник ушляхетнює свій прототип, очищає від дрібного, несуттєвого, побутового, фізіологічного. У колористичному плані твір покращується.

Дев'ята ознака – організованість, порядок, раціональність. У гармонійній композиції розум і логіка проявляються у всьому загалом – у деталях, формі та кольорі.

3.8. Композиція кольору

Компонувати в кольорі означає розміщувати два або більше кольорів поруч, щоб їхня комбінація була максимально виразною. Для знаходження ідеального рішення кольорової композиції часто мають значення підбір кольорів, їх співвідношення один з одним, їх відношення один до одного та напрямок у межах даної композиції, форма, симультанні зв'язки, розміри кольорових плям і контрастні відношення.

Кольорова композиція може бути різноманітною. Ось тільки деякі з її основних положень:

- чим далі по кольоровому колу один колір розташований від іншого, тим сильніше вони контрастують один з одним;

- однією з характеристик нашого бачення є те, що воно часто має здатність об'єднувати і бачити одночасно. Ці тотожності фіксуються в кольорі, у розмірах, у порівнянні темних плям, у фактурах та акцентованих центрах композицій. За підсумками цієї подібності у власних очах глядача при погляді на твір створюється неповторна «конфігурація», його образ. Його можна вважати одноразовим, оскільки цей образ виникає на основі комбінації зафіксованих візуальних подібностей. Загальний ефект композиції залежить від характеру напрямів та відстаней форм одночасно. Більш того, порядку в зображенні можна досягти, організувавши групи холодних і теплих, світлих і темних кольорів у чітко визначені плями та маси. Вимогою успішної композиції є чітке й точне розташування та розподіл основних контрастів. У зображенні композиції дуже важлива відповідність напрямків або паралелей. З їхньою допомогою можна поєднувати один з одним різні образотворчі групи;

- розташування та розмір кольорових площин також важливий параметр. Синій колір у композиції справляє різне враження залежно від того, розташований він у верхній або нижній частині картини, ліворуч або праворуч. У нижній частині композиції синій колір важкий, у верхній здається легким. Темно-червоний колір у верхній частині картини справляє враження чогось важкого, неминучого і грізного, а в нижній – здається спокійним і зрозумілим. Жовтий у верхній частині твору справляє враження легкості і невагомості, у нижній – він бунтує, немов ув'язнений. Одним з найважливіших завдань композиції є забезпечення рівноваги кольорових мас;

- існують різні способи акцентування напрямів усередині простору картини – *горизонтальні, вертикальні, діагональні, кругові* або їх поєднання. Кожен з цих напрямів має свій особливий виразний зміст:

горизонтальний – підкреслює тяжкість, протяжність та ширину простору;

вертикальний, у свою чергу, є повною протилежністю по відношенню до горизонтального і виражає легкість, висоту та глибину. Увага акцентуватиметься на точці, яка перебуватиме на перетині вертикалі та горизонталі;

діагональні напрями створюють динамічність картини та сприяють поглибленню простору;

коло, яке відноситься до «циркульних» форм, допомагає глядачеві зосередитися на центрі та одночасно сприяє відчуттю руху.

Існує багато способів створення кольорових композицій. Важливо вирішити, чи є кольорова форма *статичною* або *динамічною*, чи може бути легкою, такою, що може вільно переміщатися простором і не мати жодного зв'язку з іншими об'єктами.

Питання для самоконтролю

1. Визначити сенс поняття «гармонія».
2. Визначити дев'ять ознак кольорової гармонії.
3. Визначити, які складові мають значення для ідеального рішення кольорової композиції.
4. Визначити основні положення кольорової композиції залежно від її якості.

3.9. Психологія кольорів. Символіка кольору.

Кольорові асоціації

Сучасна психологія виділяє у кольоровому зорі три рівні:

1. Відчуття кольору як фізіологія зору.
2. Сприйняття кольору як здатність людини сприймати та ідентифікувати кольори.
3. Почуття кольору як емоційна та естетична сфера.

Психологічна функція кольору полягає у здатності викликати у глядача активну емоційну реакцію.

Кольорові відчуття можуть навіювати спогади та пов'язані з ними емоції, образи, психічні стани. Через колір, який повинен мати певну форму, митець доносить до нас те чи інше почуття, ті чи інші образи. Наше судження про кожен колір ґрунтується на оцінці загальної кольорової тональності. Як приклад можна навести пори року: для весни характерні фарби, пронизані світлом; кольори осені теплі та контрастують із весняними; для літа характерний достаток кольорів, відтінків та сили кольору; холодні кольори, що сяють внутрішньою глибиною, прозорі й одухотворені, зображують зиму. Правильно підібране символічне поєднання кольорів у композиції посилює вплив на глядача, глибше розкриває задуманий образ індивідуально, кожен по-своєму визначає кольорову гаму тієї чи іншої події. Окремо взяті кольори та їх поєднання можуть викликати кольорові асоціації, які пов'язані з життєвим досвідом, спогадами та пов'язаними з ними емоціями й образами. І у всіх людей вони неоднакові, оскільки це залежить від расової та етнічної приналежності, від культурних традицій, віку, темпераменту людини та її професії.

Кольорові асоціації можуть бути **фізіологічними** та **емоційними**. До фізіологічних відносяться температурні (холодні і теплі), акустичні (тихі та гучні), вагові (легкі та важкі). До емоційних асоціацій належать позитивні (веселі, радісні, приємні) або негативні (гнівні, сумні, неприємні). Наприклад, щоб створити веселий настрій, потрібно застосувати помаранчевий, червоний, жовтий кольори, для більшої активізації слід ввести різкі контрасти. Для споглядального настрою застосувати спокійні, нейтральні кольори без різких контрастів: блакитний, бузковий, сірий. Для створення в композиції високого настрою часто використовують білий, синьо-зелений, фіолетовий.

Кольорові асоціації залежать від об'єктивних властивостей кольору, а також його комбінації з іншими (рис. 3.6.1).

Метод асоціацій

Час доби

Ранок

День

Вечір

Ніч

Пори року

Весна

Літо

Осінь

Зима

Штучні асоціації

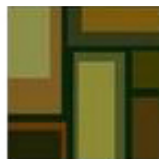
Дитинство

Молодість

Зрілість

Старість

Рисунок 3.9.1 – Абстрактні кольорові композиції

Чим більш насиченим є колір, тим певніші і стійкіші реакції він викликає в людини. Наприклад, радість: теплі, яскраві, чисті тони.

Різноманітні та нестійкі асоціації викликають складніші, менш насичені кольори. Наприклад, почуття печалі можна виразити через нейтральні тони холодної гами, без чітких контрастів і чітких меж. Почуття страху можна показати зловісно-темною поверхнею зі спалахами червоного кольору та його відтінків.

Колір може виражати свій характер, впливати на фізіологічний стан людини і викликати ту чи іншу реакцію.

Жовтий – найсвітліший з усіх кольорів. Якщо його затемнити сірим, чорним або фіолетовим кольором, він втратить цю якість. Жовтий колір на білому тлі втрачає свою променистість і справляє враження темного кольору. Жовтий колір на чорному тлі виявляє себе в найяскравішому і агресивнішому блиску, але трохи вибіляється. Він різкий і гострий, безкомпромісний.

Жовтий – тонізуючий, фізіологічно оптимальний, найменш стомлюючий; стимулює зір та нервову діяльність.

Помаранчевий колір – похідний жовтого та червоного. Якщо до помаранчевого додати білий, він швидко втратить свій характер, а якщо затемнити чорним кольором, то він темнішає і переходить в інший стан – коричневий. Якщо цей коричневий освітлити, то ми отримаємо бежеві тони, що створюють теплу, сприятливу атмосферу.

Помаранчевий колір виявляє тонізуючу дію, прискорює пульсацію крові, покращує травлення.

Червоний колір – активний, це колір енергії. Червоний – збуджуючий, зігріваючий, енергійний, проникаючий, тепловий, активізує всі функції організму; на короткий час збільшує м'язову напругу, збільшує кров'яний тиск, прискорює ритм дихання.

Зелений – це проміжний колір між жовтим та синім. Залежно від того, чи він містить більше жовтого або синього, змінюється і характер його виразності. Зелений є похідним при змішуванні двох основних – жовтого та синього кольорів. При цьому може переважати один або інший колір. Зелений – це колір рослинного світу. Якщо в яскравий зелений додати сірий, то він викликатиме почуття лінивої млявості. Зелений (найзвичніший для органу зору) – фізіологічно оптимальний; зменшує кров'яний тиск та розширює капіляри, заспокоює та полегшує невралгії та мігрені, на тривалий час підвищує рухово-м'язову працездатність.

Синій. Для холодного синього завжди характерне почуття пасивності. Синій колір немов стислий і зосереджений у собі,

він інтровертний. Синій завжди справляє враження тіні, прагне до темряви. Синій надає заспокійливу дію, переходить у пригнічуючу, гальмує функції фізіологічних систем людини. Блакитний – заспокійливий; знижує м'язову напругу та кров'яний тиск, заспокоює пульс та уповільнює ритм дихання.

Фіолетовий. Залежно від сусідніх контрастованих тонів фіолетовий може викликати у глядача гнітючий настрій. Коли фіолетовий колір покриває великі площі, він стає загрозливим, особливо поруч із пурпуровим кольором. Поряд із синім при висвітленні створює позитивний настрій.

Кожен колір може змінюватись у п'яти аспектах:

- зелений колір може ставати теплішим, переходячи в жовтуватий, або холоднішим – переходячи у синюватий відтінок, а помаранчевий може схилитися до більш червоного або жовтого відтінку;
- за світлом, коли червоний колір може бути рожевим, червоним, темно-червоним, а синій може бути блакитним, синім та темно-синім;
- за насиченістю, коли синій колір може бути більш-менш освітлений білим або затемнений чорним, сірим або його додатковим – оранжевим;
- у кількісному відношенні або у розповсюдженні кольору, коли, наприклад, великий простір зеленого кольору розташовується поряд з маленьким простором жовтого кольору, або на полотні багато жовтого кольору у порівнянні з зеленим, або ж на полотні стільки ж жовтого, скільки і зеленого;
- внаслідок виникнення симультанних контрастних впливів.

Тому підсвідоме сприйняття, інтуїтивне мислення та позитивні знання повинні становити одне ціле, щоб із різноманітності сполучення кольорів вибрати відповідні.

• З класифікацією кольору за ознаками чи якостями можна ознайомитись у додатку 6.2.

- З прикладами палітри психології кольору можна ознайомитись у додатку 6.3.
- З прикладами палітри настрою можна ознайомитись у додатку 6.4.

Питання для самоконтролю

1. Визначити, які три рівні у кольоровому зорі виділяє сучасна психологія.
2. Визначити, як впливає характер кольору на фізіологічний стан людини.
3. Дати визначення кольоровим асоціаціям. Від чого вони залежать?
4. Визначити аспекти змінювання кольорів і навести приклади.

3.10. Просторова дія кольору. Повітряна перспектива

Просторова дія кольору може залежати від різних компонентів. Наприклад, здатність кольору виявляти глибину. Це відбувається за рахунок контрасту світлого та темного, а також можливостей зміни насиченості кольору.

Для оцінки враження глибини, загальний колір фону настільки ж важливий, як і окремий колір. Усі світлі тони на чорному фоні виступатимуть уперед відповідно до ступеня їх світлоти. На білому фоні враження буде протилежним. На просторові властивості впливає різниця світла та контраст кольорових плям об'єкта. При великому контрасті пляма меншого розміру виділяється як фігура, а більша за розміром – як фон. Тобто, *контрастні дії світлоти надають виступаючу дію предмету по відношенню до фону*. Тому білий предмет на чорному фоні, як і чорний на білому, виглядають виступаючими. *При невеликому та середньому контрасті сірі кольори віддаляються* (рис. 3.10.1).

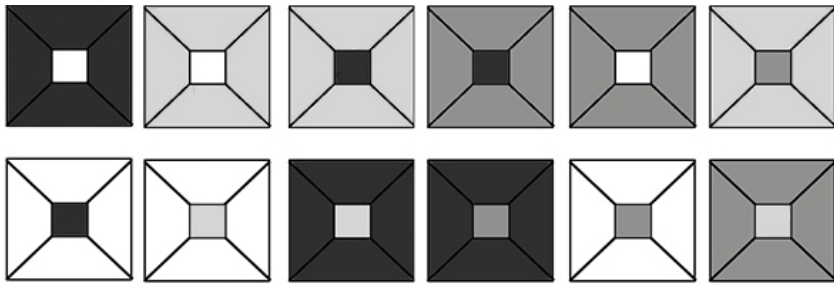

Рисунок 3.10.1 – Контрастні дії світлоти предмета по відношенню до фону

Що стосується холодних і теплих кольорів однакової світлоти, то теплі кольори виступатимуть вперед, а холодні прагнутимуть у глибину. Якщо зустрічається контраст світлого і темного, то відчуття глибини або збільшуватиметься завдяки кольору, або нейтралізується, або діятиме у зворотному напрямку. *Тобто візуальне розташування кольору у просторі впливає на кілька параметрів: тон, насиченість, світлота, температура, площа плями, контраст, фактура поверхні.* Одні впливають більше, інші – менше (рис. 3.10.2; 3.10.3).

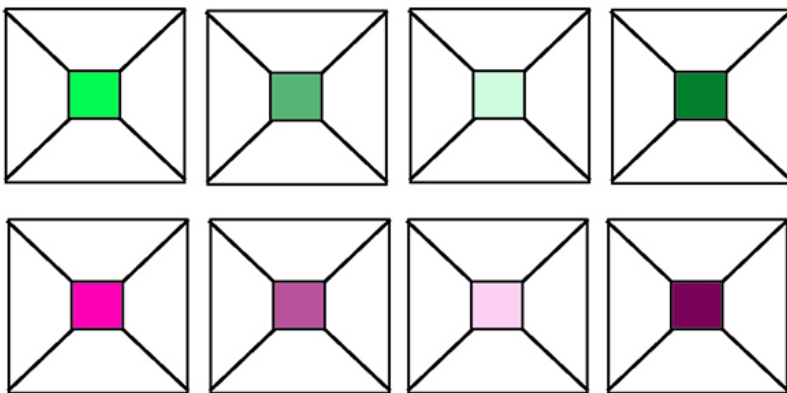

Рисунок 3.10.2 – Світлота впливає на просторові властивості менше, ніж насиченість і контраст

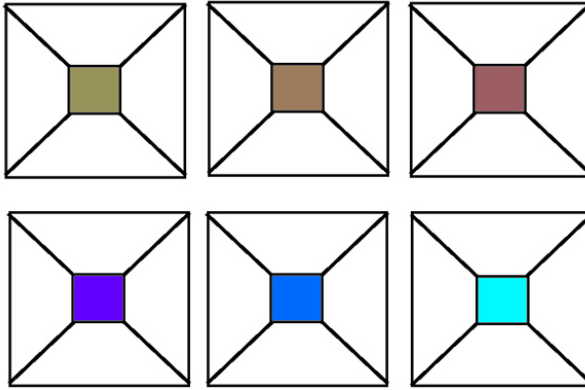

Рисунок 3.10.3 – Насиченість і контраст наближають більше, ніж теплота кольору

Контрастні поєднання кольорів наближають, додають візуального об'єму. Розмиті та нюансні поєднання виглядають далі, ніж контрастні.

Також на візуальне сприйняття кольору у просторі впливає фактура його поверхні. Властивість поверхні матеріалу залежить від характеру її обробки, відображення світла та впливає на сприйняття кольору.

Розрізняють три види фактур: з *матовою, глянцевою та дзеркальною поверхнями*. Матова поверхня сприймається щільною, матеріальною, безперечно розташованою у просторі по відношенню до глядача, тобто до неї можна візуально визначити відстань. Сприяє виявленню рельєфу поверхні, кольору певного предмета. Матова поверхня приглушує блиск, колір має природний вигляд.

Глянцева й дзеркальна поверхні виглядають менш матеріальними. Сприймаються повітряними, плоскими, такими, що розташовані на невизначеній відстані від глядача. Їх поверхня відображає світло і колір, надає блиск і сяйво, виглядає яскравіше і жвавніше.

Залежно від кольору та характеру відображення світла, шліфувана, полірована або фактурна поверхні виглядатимуть по-різному. *Багатокольорові поверхні та темні кольори приховують фактурну поверхню, світлі – виявляють.*

Фактура може надавати коригуючу та емоційну оцінку маси форми – чим рельєфніша фактура, тим більшою і важчою здається маса форми. Дрібна фактура надає поверхні форми гладкості або шорсткості, а маса форми візуально здаватиметься полегшеною і меншою. *З двох поверхонь однакового кольору здаватиметься ближчою та, у якій більш виражена фактура.* Теплий колір фактури виступає на фоні холодного.

Підсумок.

Виступаючі поверхні: теплі, насичені, фактурні, матові, з великими формами, контрастними поєднаннями та різкими межами.

Відступаючі поверхні: холодні, розведені сірим, глянцеві, з нюансними поєднаннями та розмитими межами.

На просторовому впливі кольору ґрунтуються правила повітряної перспективи. *Якщо композиція складається на просторовий вплив, слід враховувати контрастні та нюансні відношення світлого й темного, теплого та холодного, можливості насиченості кольору, фактурність його поверхні, тобто, слід врахувати правила створення повітряної перспективи.*

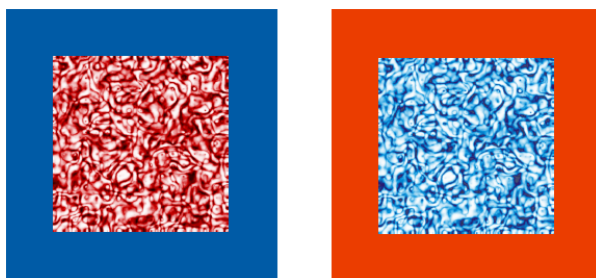

Рисунок 3.10.4 – Просторовий вплив фактурної поверхні

Повітряна перспектива (її ще називають атмосферою) – це вид перспективи, де об'єкти змінюють свій зовнішній вигляд на відстані через вплив атмосфери. Повітряна перспектива поділяється на три види: *світлову*, *тональну* та *кольорову*.

Тональна повітряна перспектива показує, як змінюються тони об'єкта у міру віддалення (від переднього плану до дальнього).

Через зниження тональності у міру віддалення дерев від глядача предмети виглядають або світлішими, або темнішими, оскільки інтенсивність забарвлення знижується (рис. 3.10.5).

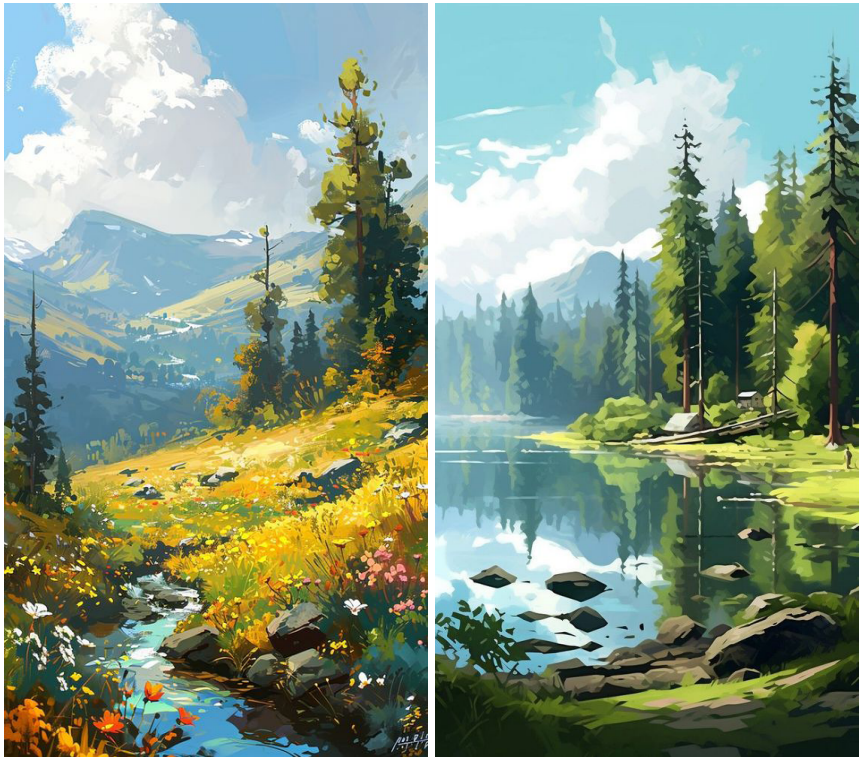

Рисунок 3.10.5 – Приклад тональної повітряної перспективи

Світлова повітряна перспектива є зміною контрастності предметів у міру віддалення. Дерева на передньому плані чітко відокремлюються від довкілля за допомогою контрасту. Вдалині ж ця властивість пропадає – предмети сильніше і сильніше зливаються з навколишнім середовищем (рис. 3.10.6).

Рисунок 3.10.6 – Приклад світлової повітряної перспективи

Кольорова повітряна перспектива характеризується трансформацією кольорів предмета у міру віддалення від того, хто дивиться. Чим далі предмет знаходиться від глядача, тим менш виражений його реальний колір.

На картинах чітко видно, що поблизу рослинність має виражений помаранчевий відтінок, вода – синьо-блакитний, зате далеко кольори трансформуються в сірий (рис. 3.10.7).

Рисунок 3.10.7 – Приклад кольорової повітряної перспективи

Основний принцип повітряної перспективи – предмет у міру віддалення стає одноріднішим за кольором і більш розпливчастим.

Для створення повітряної перспективи слід враховувати такі правила:

- є три плани – передній, середній, задній. Будь-який предмет у міру віддалення від того, хто дивиться, стає однорідним за кольором і більш розпливчастим;
- чим далі предмет, тим його кольори однорідніші, світлота вища, насиченість і контрастність нижчі;
- зблизька предмети видно докладно, детально, вдалині – узагальнено;
- у міру віддалення світлі предмети стають темнішими, а темні – світлішими;

- зблизька предмети виглядають контрастно за рахунок світлотіні, а далекі – втрачають контрастність і стають сірими, через що втрачають об'єм (рис. 3.10.8);
- зблизька контури будуть виражатися більш явно і різко, а в міру віддалення – більш м'яко і розпливчато (рис. 3.10.8);
- у міру віддалення предмети набувають кольору повітряного середовища – фіолетового, синього, блакитного, білого, тобто стають холоднішими;;
- предмети зблизька – багатокольорові, а вдалині – однокольорові;
- теплі кольори виступають і виходять на передній план, холодні – відступають і йдуть на дальній план.

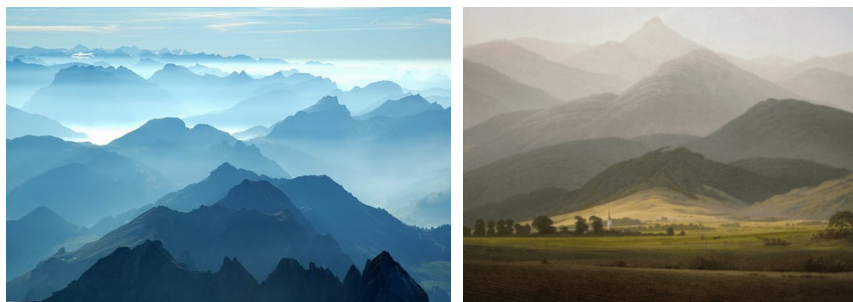

Рисунок 3.10.8 – Сприйняття кольору залежно від властивостей предмета

3.11. Колір і світло. Падаючі тіні

Видимий колір залежить від характеру освітлення. Увечері освітлення впливає на сприйняття кольорової гами інтер'єру. Для хорошого результату важливо підібрати правильне освітлення. Сучасні освітлювальні системи мають певні відтінки ламп з багатьма складними характеристиками. Це можуть бути лампи з природним білим світлом, з теплим жовтуватим або холодним блакитним відтінками. Освітлення може

підкреслити результат або повністю зіпсувати його. Для цього треба знати вплив штучного теплого освітлення на сприйняття кольору в інтер'єрі:

- червоні кольори здаються більш насиченими;
- помаранчеві червоніють;
- світло-жовті біліють і їх важко відрізнити від білого;
- вся гама жовто-червоних кольорів світлішає;
- блакитні тони зеленіють;
- зелені кольори, не змінюючи світлоти, стають теплішими і здаються жовтуватими, але можуть і темніти, змінюючи відтінок до оливкового;
- сині та фіолетові здаються менш насиченими, більш темними, набувають сірого відтінку або зміщуються до пурпурового кольору. Синій іноді сприймається як фіолетовий;
- білі набувають жовтуватого відтінку. Загалом штучне тепле освітлення (у кімнаті) відрізняється від денного жовтим відтінком.

Наше око має неоднакову чутливість до різного кольору за зміною умов *природного освітлення* (плерного). Так, наприклад, удень жовті кольори ми бачимо найсвітлішими. Червоний та синій колір сприймаються близькими по світлоті. При настанні сутінків ми поступово перестаємо розрізняти кольори, починаючи з червоних; найдовше ми бачимо сині. Одним з чинників, які впливають на колір предметів, є простір. Повітря саме по собі прозоре, але в ньому містяться дрібні частинки пилу, крапельки водяного пару, бактерії. Інакше кажучи, він є так званим каламутним середовищем. Особливість цього середовища полягає в тому, що червоні, помаранчеві, жовті промені проходять через нього вільно, а сині та фіолетові відбиваються, розсіюючись на всі боки. Тому вдень безхмарне небо ми бачимо у відбитому блакитному світлі, а вранці і на заході сонця, коли сонячні промені проходять нижні шари сильно забрудненої атмосфери, воно приймає різноманітні червоно-жовті відтінки. Який же

відтінок матиме тінь, що падає (відкидається предметом) при різних видах освітлення? Якщо уважно придивиться до тіней, то можна виявити, що вони не чорні, а певною мірою прозорі і мають знижену інтенсивність та насиченість. *Світло та тінь протилежні один одному не тільки за світлотою, але і за тепловою характеристикою кольору. Якщо світ має холодний відтінок, то тінь прагне до теплих кольорів. І навпаки, якщо світло тепле, то тінь буде холодного кольору* (рис. 3.11.1). Наприклад, при денному освітленні світло найчастіше буває білого, блакитного або лимонного відтінку і вважається холодним світлом, тому в пейзажі, в тіні присутні теплі відтінки. На сході і заході сонця сонячне світло, як правило, тепле – яскраво жовте або помаранчеве, тому в тіні з'являються холодні синюваті і голубуваті відтінки.

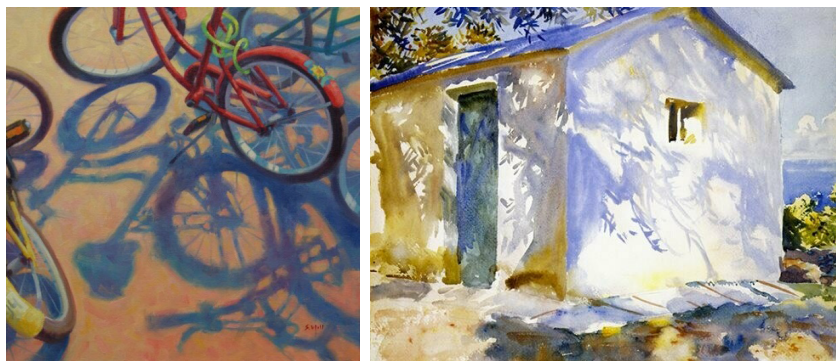

Рисунок 3.11.1 – Відтінки тіней є протилежними до кольору освітлення: помаранчеве світло – сині тіні, жовте – фіолетові

При електричній лампі теплого світла у натюрморті тіні будуть холодні, синього, фіолетового або навіть зеленого відтінків. Також і в полум'ї багаття або свічки, які дають тепле червоно-жовтогаряче освітлення, у тінях з'являються холодні зелені та сині, фіолетові відтінки (3.11.2). А при використанні люмінесцентної лампи з холодним світлом тіні стають помітно

теплішими, як і при холодному місячному світлі. У колір тіні додаються відтінки, протилежні (додаткові) основному кольору предмета та освітлення (рис. 3.11.3).

Зміна кольору на основі світлотіні – це один із способів внести в живопис динаміку теплого та холодного. Завдяки цій динаміці посилюється глибина кольору, живопис набуває звучання і перестає бути «розмальованим».

Рисунок 3.11.2 – В полум'ї багаття або свічки холодні тіні – зелені, сині, фіолетові відтінки

Рисунок 3.11.3 – Відтінки тіні протилежні кольору освітлення

Аналіз освітлення у живописній композиції

Виділяємо такі види освітлення:

- 1) освітлення плерне (сонячний день, освітлення тепле);
- 2) освітлення плерне (похмурий день, тепло-холодне);
- 3) освітлення плерне (холодне);
- 4) освітлення штучне (тепле);
- 5) освітлення штучне (холодне);
- 6) освітлення змішане.

1. Освітлення **плерне (сонячний день)**.

Сонце – яскраве джерело світла, але блакитний купол небес величезний за своїми масштабами, тому все на землі освітлюється подвійним освітленням: жовто-блакитним. При цьому сонячне освітлення – це прямі промені, небесне – розсіяне. З'являються кольорові тіні (рис. 3.11.4).

Рисунок 3.11.4 – Освітлення плерне (сонячний день)

Морозний ранок – сонце має рожево-помаранчевий відтінок, а небо – темно-блакитний відтінок (рис. 3.11.5).

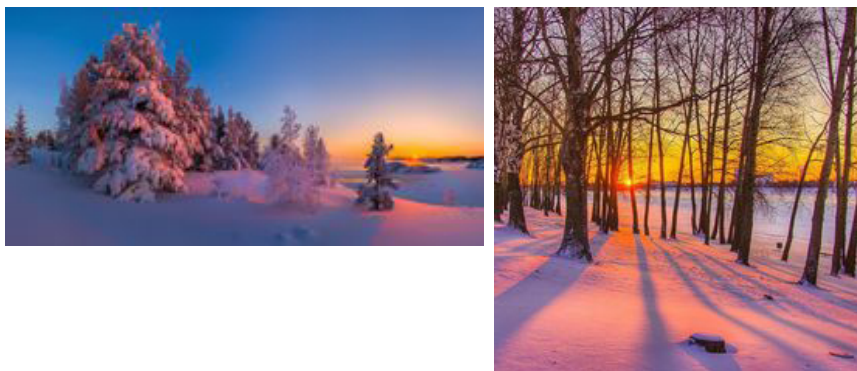

Рисунок 3.11.5 – Морозний ранок

У похмурий день – джерело світла одне (сонце і небо закриті щільною сірою хмарою) – переважають сіро-блакитні, сіро-крейдянні відтінки освітлення (рис. 3.11.6).

Рисунок 3.11.6 – Похмурий день

Колір освітлення плерного в сонячний день – теплий, тінь – контрастно-холодна (в тінь проникає мало сонячних променів і тінь утворюється тільки за рахунок синього рефлексу неба і рефлексу самого предмета (рис. 3.11.7).

Рисунок 3.11.7 – Сонячний день

Освітлення плерне (сонячний день – тепле).

Світло – тепле	Тінь – холодна
Рано-вранці сонячне світло рожево-жовтуватого відтінку (рис. 3.11.7).	Синьо-крейдяний + рефлекс від самого об'єкта + додати зелений відтінок рефлексу з навколишніх зелених трав, дерев.
Опівдні сонячне світло світло-жовтого відтінку.	
На заході сонячне світло помаранчево-червоного відтінку (рис. 3.11.8).	

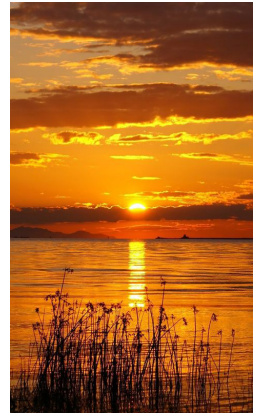

Рисунок 3.11.8 – Захід сонця

2. Освітлення *плерне* (похмурий день – тепло-холодне).

У похмурий день блакитне небо закрите густими хмарами, сіро-блакитного, сіро-крейдяного, сіро-коричневого, зеленого відтінків. Навколишнє середовище (трава, дерева) – зеленувато-коричневого, охристого відтінку (рис. 3.11.9). Світло і тінь будуть такими:

Світло – холодне	Тінь – тепла
Сіро-блакитний, крейдяний, біло-блакитно-сірий.	Охристо-зелена.

Рисунок 3.11.9 – Похмурий день – тепло-холодний

У будь-який час року, вранці і вдень, при будь-якому освітленні, 2-й і 3-й плани завжди будуть холодними і тільки 1-й план завжди залишається теплим (рис. 3.11.10).

Рисунок 3.11.10 – Вранці і вдень далекий план – холодний, передній – теплий

Якщо небо не щільно покрите хмарами і відчувається сонячне світло, то загальне небесне світло матиме теплий відтінок – сіро-жовтий, сіро-охристий (рис. 3.11.11).

При створенні м'якого колориту в композиції в умовах похмурого освітлення головна виразність полягає в нюансах, тому слід шукати тонкі переходи між холодними і теплими відтінками, уникаючи чистих, насичених фарб.

Рисунок 3.11.11 – Небо не щільно вкрите хмарами і має теплий відтінок – сіро-жовтий або сіро-охристий

3. Освітлення *пленеру небесне (холодне).*

Небесне світло – холодне	Головний тон неба
Вранці небо світло-яскраво-синього кольору (рис. 3.11.12).	Загальний тон неба темний, насичений, щільний, так як сонячне світло все ще слабке і не перериває колір неба.
Опівдні небесне освітлення – ніжне, світло-блакитне (рис. 3.11.13).	Загальний тон неба стає світлішим, оскільки яскраве сонце висвітлює колір неба та його світло.
На заході небо світле, має блакитно-рожевий відтінок (рис. 3.11.14).	Загальний тон неба знову стає щільнішим, темнішим, оскільки сила сонячного світла слабшає, згасає і злегка фарбує небо своїми відтінками заходу сонця, а купол неба, в свою чергу, з кольоровим рефлексом падає на землю.

Небесне світло – холодне	Головний тон неба
Сутінки бузково-блакитні (рис. 3.11.15).	Загальний тон неба стає ще темнішим, змінюються кольорові відтінки неба, вони стають більш бузковими, отже, і загальний рефлекс темніший і вже більш бузковий.
Пізні сутінки – темний бузковий (рис. 3.11.16).	Загальний тон неба стає найтемнішим.

Рисунок 3.11.12 – Небо вранці

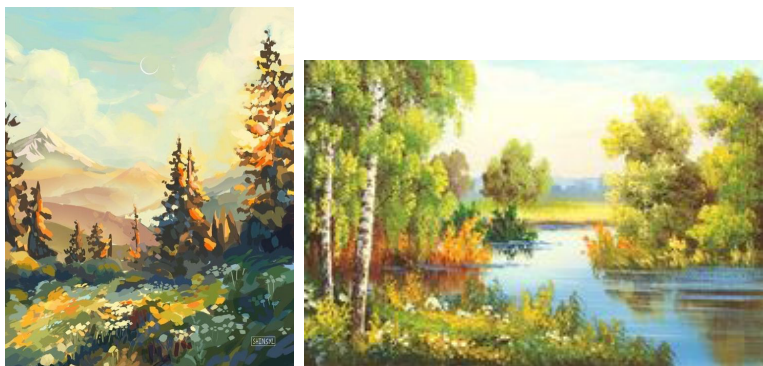

Рисунок 3.11.13 – Небесне освітлення опівдні

Рисунок 3.11.14 – На заході

Рисунок 3.11.15 – Сутінки

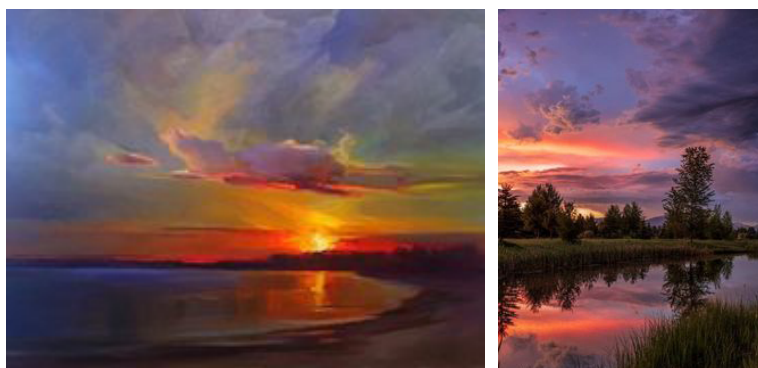

Рисунок 3.11.16 – Пізні сутінки

4. Освітлення *штучне (темне)*.

До джерел світла належать лампа, свічка, вогонь. Випромінювання тихе, темно-жовтувато-помаранчеве (рис. 3.11.17).

Світло тепле	Тінь холодна
Жовтувато-помаранчеве	Зелено-блакитна

Рисунок 3.11.17 – Освітлення штучне (темне)

5. Освітлення *кімнатне (холодне)*.

Блакитний купол неба – блакитне світло (ніжне, прохолодне, тихе) (рис. 3.11.18).

Світло холодне	Тіні темні
М'яко-салатово-блакитне	Оранжево-охриста, охра, оранжево-червона, охра бордова, червоно-коричнева

Рисунок 3.11.18 – Освітлення кімнатне (холодне)

6. *Змішане освітлення* (рис. 3.11.19).

Наприклад: два джерела світла – електрична лампа, а з протилежного боку – синє світло від вікна – штучне і кімнатне. Головним буде те, до якого натюрморт ближче. Друге освітлення буде виступати в ролі рефлексу. Колір кожного предмета, як у світлі, так і в тіні, має бути пов'язаний із загальним кольором всього рисунка, створюючи єдність та гармонію колориту.

Рисунок 3.11.19 – Змішане освітлення

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «повітряна перспектива».
2. Визначити вплив штучного теплого освітлення на кольоровий відтінок падаючої тіні у натюрморті.
3. Визначити, як впливають характеристики кольору на його просторову дію.
4. Визначити, якими параметрами характеризують виступаючі та відступні поверхні.
5. Дати поняття терміна «фактура». Які види фактур розрізняють?
6. Визначити, як сприймаються поверхні предмета залежно від виду фактури та її характеру відображення світла.
7. Визначити, який вплив надає колір на сприйняття фактури.
8. Визначити, як впливає фактура на оцінку маси форми.
9. Визначити основний принцип повітряної перспективи.
10. Визначити, які правила слід враховувати для створення повітряної перспективи.
11. Визначити характеристику видів повітряної перспективи.
12. Визначити вплив штучного теплого освітлення на сприйняття кольорів в інтер'єрі.
13. Охарактеризуйте вплив штучного теплого (холодного) освітлення на кольоровий відтінок падаючої тіні у натюрморті.
14. Охарактеризуйте шість видів освітлення.

4. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Практична робота 1. Упорядкування ахроматичного ряду

Мета: формування практичних умінь щодо складання ахроматичного ряду. Вивчення змін ахроматичного ряду в залежності від ступеня світлоти.

Завдання: виконати ахроматичний ряд з поступовим переходом від білого до чорного (рис. 4.1).

Рекомендації щодо виконання практичної роботи

Ахроматичні – це білий, чорний і всі відтінки сірого.

1. На окремому аркуші невеликою плямою (приблизно 10×3 см) нанести білу фарбу.

2. Додаючи невелику кількість чорної фарби, поступово затемнюючи тон, продовжувати наносити поряд такого ж розміру плями. У результаті має вийти чорний тон. При нанесенні шару наступної плями пензлем заходимо на невелику частину попередньої плями і розмиваємо цю межу, роблячи поступовий перехід. Тут слід дивитися, щоб барвистий шар щільно лягав на папір і повністю перекривав його. Якщо папір просвічується, то до фарби додано більше води, ніж потрібно. Але й сліди від пензля не повинні залишатися, фарба не повинна бути надто густою.

Поки шар фарби не висох, можна скористатися поролоновою губкою, легкими рухами розтираючи поверхню фарби до однорідного шару.

3. На окремому аркуші паперу слід вирізати трафарет розміром 60×3 см.

4. Трафаретом шукаємо такі місця, де вийшов однорідний тон і ступінь його поступового затемнення. Прикладаємо трафарет на барвистий шар і тонко заточеним простим олівцем слабким натиском обводимо контур прямокутника майбутньої градації.

5. Кожну градацію вирізаємо канцелярським ножом.

6. Посередині формату А3 олівцем робимо розмітку для розташування градацій з відстанню між ними 2 мм.

7. Усі градації ахроматичних кольорів розташовуємо в ряд, почавши з найсвітлішого і закінчуючи найтемнішим. Утворюється так званий один безперервний ряд за світлом. Наклеюємо, використовуючи клей не на водяній основі. Можна використовувати гумовий клей.

8. При виконанні цієї роботи слід враховувати, що розташування градацій має бути з плавно наростаючим тоном. Якщо дві градації, розташовані поруч, будуть з однаковим тоном, то одна з них (розташована ближче до темної) здаватиметься світлішою, ніж попередня, і «випадатиме» із загального ряду.

9. Кількість градацій має бути не менше 12 штук.

Інструменти та матеріали: аркуші ватману А3 – 2 штуки, фарби гуашеві – біла, чорна, плоскі пензлі № 20–24, поролонова губка, лінійка металева, канцелярський ніж, клей гумовий.

Рисунок 4.1 – Приклад завдання

Практична робота 2.
Рішення загального світлотного тону
в ахроматичній композиції елементарного натюрморту
з тригранною пірамідою

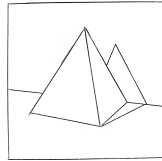
Мета: формування практичних умінь виконання ахроматичних зображень з поступовою зміною світлотного тону.

Завдання: виконати елементарний натюрморт з тригранною пірамідою з поступовою зміною світлоти у бік затемнення (рис. 4.2).

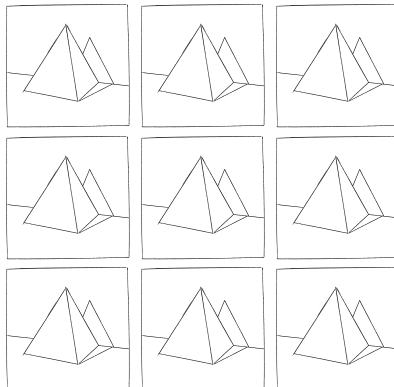
Рекомендації до виконання практичної роботи

Порядок виконання роботи

1. У квадраті 8×8 см виконати олівцем композицію тригранної піраміди.

2. Розташувати цю композицію на форматі А3 у три ряди, по 3 у кожному.

3. Виконати піраміду в ахроматичному тоні, щоразу затемнюючи в наступному квадраті тон композиції. При цьому композиція повинна добре читатися за рахунок різних за світлотою тонів.

4. Тут студенти нерідко роблять помилку – наводять контури, тому що предмети починають зливатися за рахунок однакового світлотного тону.

5. Роботу можна виконувати як акварельними, так і гуашевими фарбами. А також можна застосувати чорний соус, дрібно розпушений і розбавлений водою.

Інструменти та матеріали: аркуш ватману формату А3, лінійка, олівець, пензлі, фарба акварельна чорна, або гуашева біла і чорна, або чорний соус.

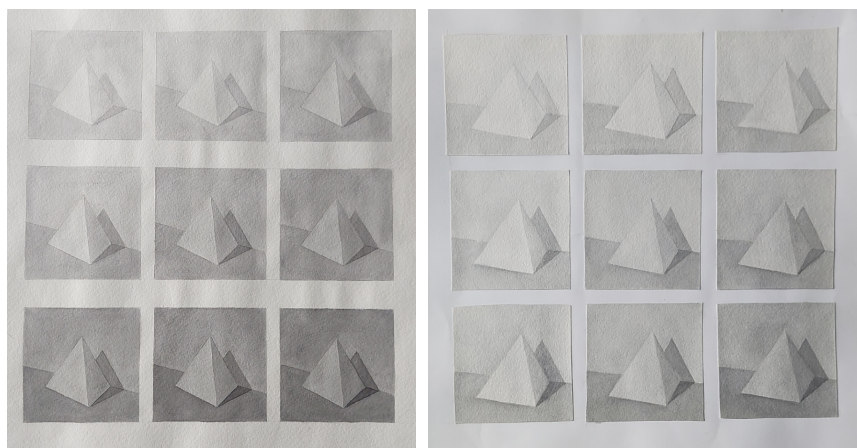

Рисунок 4.2 – Приклади роботи

Практична робота 3.

Взаємний вплив кольорів у хроматичній композиції елементарного натюрморту з тригранною пірамідою

Мета: формування практичних умінь виконання хроматичних зображень зі взаємним впливом предмета та кольорового середовища.

Завдання: виконати елементарний натюрморт з тригранною пірамідою, де кольори створюватимуть кольорову єдність за рахунок своєї субпідрядності (див. рис. 4.4).

Рекомендації щодо виконання практичної роботи

Крім джерела світла, на колір окремих предметів впливає відбите світло. Жовтий колір піраміди позначиться на драпіруванні, а колір драпіровок – на піраміді. Таке відображення сусідніх кольорів називається у живописі *рефлексом*. Без кольорової єдності неможливо досягти колористичної цілісності – кольори в живописі повинні бути *підпорядковані*. Буває, що треба запровадити рефлекси, а десь залишити колір чистим. Взаємозв'язок локального кольору та оточення має зберігатися. Це можна порівняти із образним «зануренням» предмета у кольорове середовище. Тобто кольори, що оточують будь-який об'єкт, впливатимуть на його забарвлення, яке називають локальним кольором. Тому предмети окремо від оточення чи кольорового середовища не можуть існувати. Це зумовлено не тільки рефlekсами та відображенням світла, а ще й необхідністю гармонійно поєднувати кольори.

Порядок виконання роботи

1. На аркуші формату А3 у квадратах різної величини (15 × 15 та 8 × 8 см) виконати олівцем композицію тригранної піраміди (рис. 4.3).
2. Самостійно визначити кольори, в яких буде виконано композицію. Наприклад, це можуть бути три кольори:

піраміда – жовтого кольору, вертикальна площина за пірамідою – зеленого, горизонтальна площина, на якій розташовується піраміда – фіолетового.

3. Виконати композицію у малому квадраті гуашшю, розбираючи локально кожну площину.

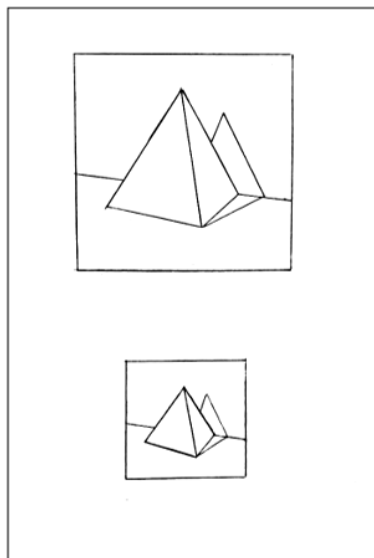

Рисунок 4.3 – Приклад виконання композиції

4. Виконати композицію у великому квадраті у техніці аплікації. Попередньо підготувати фарбування різного кольорового тону за світлом і насиченістю, що відповідають кольоровому середовищу композиції. При цьому повинна дотримуватися така умова: кольорове середовище і піраміда, розташована в ній, повинні мати взаємний кольоровий ефект. При цьому піраміда повинна залишатися певного кольору з легким нальотом рефлексів від того середовища, в якому знаходиться. Тобто на піраміді буде присутність і зеленого, і фіолетового відтінків, але піраміда повинна залишатися

жовтою. А об'єм піраміди вирішується двома площинами різної світлоти, насиченості та теплоти кольорового тону.

Інструменти та матеріали: аркуш ватману А3, фарби гуашеві, плоскі пензлі № 20–24, поролонова губка, лінійка металева, канцелярський ніж, клей гумовий.

Одне зі значень слова «гармонія» – *це єдність у різноманітті*. Таким чином, ми бачимо, що кольори в живописі не повинні «жити» окремо один від одного, а повинні створювати *єдине ціле*.

Рисунок 4.4 – Приклади робіт

Практична робота 4.
Застосування типів кольорових контрастів.
Контраст та нюанс кольорових характеристик
у декоративній композиції

Мета: відпрацювати теоретичні знання та практичні навички на тему кольорових контрастів, використовувати їх у вирішенні декоративного натюрморту. Простежити дію контрасту та нюансу характеристик кольору: кольорового тону, світлоти та насиченості у кольоровій композиції.

Завдання: виконати кольорове рішення найпростішого декоративного натюрморту. Виявити в ньому композиційні завдання. Простежити вплив контрасту та нюансу кольорових характеристик на цілісність і художню виразність об'єкта (див. рис. 4.6).

Рекомендації щодо виконання практичної роботи

Декоративний натюрморт – це плоске та нереалістичне зображення предметів. Створення декоративного натюрморту – це процес стилізації та узагальнення форми предметів, з одночасним виявленням найбільш характерних. Предмети мають стилізовану форму, об'єм, силуетні тіні, складки і текстури зображуються умовно.

Способи виконання декоративного натюрморту:

- площинний – відбувається об'єднання повітряної та лінійної перспектив;
- локальний – проводиться узагальнення кольору і тону твору;
- орнаментальний – використовується ефект перетворення деталей на орнамент або мереживо;
- конструктивний – головне значення у картині надається побудові форм і конструкцій;
- образний – передбачає перетворення реалістичного зображення на образ.

Композиція може бути світлішою або темнішою, але її головне завдання полягає в тому, щоб виховати бачення та відчуття світло-темних градацій та їх контрастів (рис. 4.5).

З додаванням білого кольору композиція стає світлішою і втрачає свою насиченість.

З додаванням чорного кольору стає темнішою і втрачає свою насиченість.

З додаванням сірого кольорового тону втрачає свою насиченість, але залишається такою ж світлою.

Контраст за кольоровим тоном, світлотою та насиченістю. Контраст яскравості.

Контраст за кольоровим тоном, нюансом за світлотою та насиченістю.

Контраст за насиченістю, нюанс за світлотою та кольоровим тоном.

Низька насиченість та яскравість. Світлота та насиченість перебувають у нюансі, а кольоровий тон у контрасті.

Висока насиченість (нюанс), контраст за кольоровим тоном та світлотою. Живі кольори.

Середній рівень насиченості (нюанс), контраст за кольоровим тоном та світлотою. Чистота менша, ніж у зразків вище.

Рисунок 4.5 – Приклади зміни характеристик кольорів

Чорний і білий кольори утворюють найсильніший контраст світлого й темного. Введення сірого пом'якшує їхню силу (рис. 4.6).

Коли ми говоримо, що колір «чистий», ми маємо на увазі його насиченість.

Коли ми говоримо, що колір «темний» або «світлий», ми маємо на увазі його яскравість. Ця властивість визначає, наскільки світлота світліша або темніша, у тому сенсі, наскільки близька до білого.

Рисунок 4.6 – Приклади виконання роботи

1. Нюанс за насиченістю; контраст за світлотою і кольоровим тоном.
2. Контраст за кольоровим тоном, за світлотою та насиченістю.
3. Чорний, білий. 4. Чорний, сірий, білий. 5. Нюанс за кольоровим тоном, контраст за світлотою та насиченістю. 6. Контраст за кольоровим тоном, нюанс за світлотою та насиченістю.

Рисунок 4.6 – Приклади виконання роботи

1. Нюанс за кольором; контраст за світлотою і насиченістю.
2. Контраст за кольоровим тоном, нюанс за світлотою та насиченістю.
3. Чорний, сірий, білий. 4. Нюанс за кольоровим тоном та насиченістю, контраст за світлотою. 5. Контраст за кольоровим тоном, світлотою, нюанс за насиченістю. 6. Чорний, білий.

Інструменти та матеріали: аркуш ватману А3, фарби гуашеві або акварельні, пензлі.

- З розбором зміни характеристик кольору можна ознайомитись у додатку 6.1.
- При використанні контрасту та нюансу кольорових характеристик у зображенні натюрморту можна ознайомитись у додатку 6.7.

4.1. Практична робота над тематичними композиціями

4.1.1. Загальні рекомендації щодо виконання тематичних композицій

В образотворчому мистецтві композиція – це спосіб побудови твору, що відповідає його призначенню та характеру. Поняття **«тематична композиція»** означає композицію, яка залежить від конкретної теми, причому тема є центральним і визначальним чинником організації композиції, що диктує її сюжет.

Композиція повинна мати назву згідно з темою. Тема – це те, що покладено в основу, предмет зображення. Для розвитку художньо-образного мислення тема має спрямовувати пошук, але водночас надавати свободу вибору. У тематичну композицію має бути закладено як **сюжет**, так і **ідею**. Поняття **«сюжет»** має два значення: у широкому сенсі – це предмет художнього зображення: натюрморт, пейзаж, портрет тощо, у вузькому значенні – це зображення подій, вчинків, життєві ситуації. В основу змісту картини закладено **ідею** – думку художника, виражену ним у художніх образах (творчий задум). Таким чином, у назві тематичного завдання слід побачити ключ до вирішення образотворчих завдань.

Для досягнення психологічної виразності у роботі необхідно враховувати **емоційне навантаження** заданої теми. Головне в даному завданні – отримання асоціативного ряду певних понять, чи то пори року, натюрморт або вираження емоційного стану людини. Тут слід відштовхуватися від предметності реального світу, інтерпретуючи його форми завдяки зоровій пам'яті, шляхом **стилізації та трансформації**, надати їм певний видимий **образ**, пов'язаний з асоціативними враженнями. Визначити, завдяки чому народжується певне асоціативне кольорове рішення, та продумати загальний колористичну будову кожної окремої роботи.

Головним при розробці декоративної композиції є вибір емоційно-образного рішення. Створити його допоможе правильний вибір форм, кольорів, розмірів і komponування кольорових плям, гармонізація кольорів, а також визначення рівноваги частин до цілого та головна тональність композиції.

Вибір композиції визначить загальний характер роботи. Композиція може бути динамічною чи статичною, симетричною чи асиметричною: статика та симетрія допоможуть висловити спокій, впевненість, умиротворення, а динаміка та асиметрія – рух, активність, порив. Колористична гама визначається композиційним рішенням: нюансні відтінки підкреслять спокій статички, яскраві, контрастні кольори посилять динамічний початок композиції. Під час розробки колористичного рішення слід керуватися принципами створення гармонійної кольорової гами.

Принцип виконання декоративних композицій на певну тему полягає в тому, щоб грамотно використовувати психологічний вплив того чи іншого кольору, комбінації кольорів, розміри їх плям і розташування їх у композиції. Визначити, який колір буде домінуючим, а які будуть у вигляді акцентів. Також важливо визначити, який із видів контрасту використовуватиметься. Будь-яка композиція, щоб уникнути млявості, повинна мати композиційний центр або домінуючу. Характер ліній та форми, досягнутий шляхом стилізації та трансформації, повинен «виступати» воєдино з кольором, створюючи в композиції задуманий образ. Художня виразність – кінцевий підсумок завдання композиції, її мета.

4.1.2. Основні етапи творчої роботи над тематичною композицією

1. **Вибір теми.** Накопичення та узагальнення життєвих вражень. Тут здійснюється процес виникнення задуму

на основі асоціацій з формами та явищами навколишнього життя, що сприяють розкриттю змісту теми.

2. **Компонування сюжету.** Етап реалізації задуму. Протягом усієї роботи митець думає про те, якими засобами, прийомами краще це зробити. На цьому етапі також продовжуються пошуки форм і засобів, які найкраще допоможуть виявити задум. Тут допоможуть цілеспрямовані спостереження навколишнього життя та начерки з натури.

3. **Робота над ескізом:**

а) **виконання лінійного ескізу.** Важлива умова в композиції – організація її центру (домінанти). Це може бути один головний об'єкт (предмет) або кілька дрібних за масштабом об'єктів, організованих у велику пляму. При організації рівноваги, розташування об'єктів та їх пропорції необхідно вирішити, в якому разі віддати перевагу статиці, а в якому – динаміці. Динамічності можна досягти за допомогою ритму ліній, плям, різних за масштабом об'єктів, угруповання дрібних зображень у більші структури, згущення образотворчих елементів на одних ділянках площини та розрядження на інших. Контрастні пропорційні відносини великих та дрібних об'єктів, протиставлення предметів та фону так само надають композиції динамічного характеру.

На цьому етапі головне – пластика ліній, трансформація форм, коли предмети можна переробити – заломлювати форму, згинаючи та нахиляючи їх убік. Композицію можна вирішити на плавній тягучій пластиці силуетів об'єктів або на рубаних формах з похилими лініями, жорсткими кутами, що підкреслить виразність (характер і гостроту) образу.

В основу зображення має бути закладено загальну ідею, що призведе до стилістичної цілісності роботи, вдалої композиції аркуша;

б) **виконання тонального ескізу.** Ескіз виконується в ахроматичних кольорах різного світла. Маючи в різних частинах композиції об'єкти різної тональності, можна врівноважити композицію та її частини. Темні світлотіні надають об'єктам

масивність, світлі – легкість. Якщо контраст за світлом сильний, то світлі предмети висуваються вперед, а темніші відсуваються назад. Контраст середньої світлоти також відсуває предмети назад. Які контрасти застосувати, м'які чи активні, залежить від пластичного розв'язання форм об'єктів у композиції.

Чорний, білий та їх поєднання різної світлоти дають багатство світлотних відтінків сірого кольору, гармонізуючи композицію та її частини, і є одним із головних засобів передачі емоцій та настрою. Наприклад, темне – загадкове, таємниче, страшне, масивне, світле – радісне, легке, повітряне, сіре – сумне, нудне, похмуре.

Це дає уявлення, в яких хроматичних тонах надалі буде вирішена композиція, світлих чи темних, насичених чи ні, у контрасті чи нюансі за світлотою. При створенні тональних ескізів слід досягти світлотіньової рівноваги;

в) *виконання ескизу у кольорі*. Потрібно продумати кольорову гаму відповідно до художнього задуму. Колір повинен виступати як виразний засіб передачі настрою, образу і носій певного характеру, настрою, почуттів. Колір може радувати чи викликати тривогу та роздратування, почуття смутку чи туги. Кожен колір у композиції повинен підтримувати інші, контрастно посилювати їхню насиченість, світлоту або затемнення. Кожен колір може бути роздроблений на безліч відтінків, різних як за світлом і насиченістю, так і теплом і холодністю, що створює відчуття кольорового балансу.

Композицію можна вирішити в ніжних пастельних кольорових поєднаннях у відповідності з хвилястими лініями, що малюють м'який ненав'язливий контур, створюючи ніжний, співучий образ. Або в темних, малонасичених тонах відповідно до ламаних ліній, створюючи невизначені форми похмурого характеру. Пластика ліній повинна залишатися єдиною до всіх елементів композиції.

У кольорових ескизах вирішуються важливі завдання – за допомогою колориту розкрити зміст композиції, передати

емоції та настрої. Скласти кольорову гармонію і створити композиційну єдність на основі кількісних та якісних характеристик кольору.

4. **Виконання роботи** на заданому форматі.

Практична робота 5. **Композиція «Декоративний натюрморт»**

Мета: освоєння художніх засобів та виразної мови з метою отримання різних якостей форми у композиції. Вміти переробляти об'єкти навколишньої дійсності, слідуючи образно-змістовній стороні композиції.

Завдання: виконати цільну, неподільну композицію декоративного натюрморту, враховуючи формат, розмір зображення, розташування предметів та їх пропорції. Знайти прийоми, за допомогою яких можна досягти виразності та гостроти зображення.

Рекомендації щодо виконання практичної роботи

Декоративний натюрморт – це умовне, нереалістичне зображення предметів, які мають стилізовану форму.

Способи виконання декоративного натюрморту описані у *практичній роботі 4*.

Велику роль при виконанні завдання відіграє постановка. Необхідно, щоб кожен натюрморт був зрозумілий, мав свою характерну особливість, композиційну зачіпку, привід або мотив для переробки та стилізації, маловиразна постановка не дасть бажаних результатів.

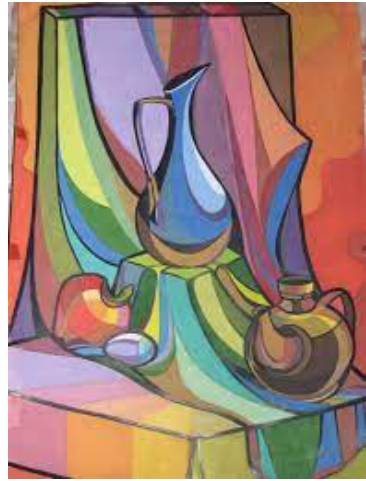
Робота над компонованням декоративного натюрморту передбачає вирішення наступних завдань:

- розташування предметів на форматі. Предмети можуть бути закомпоновані у форму квадрата, кола або прямокутника тощо;

- співвідношення предметів із простором. Предмети натюрморту можуть не тільки розташовуватися на столі (рис. 4.1.1,*а,б*), а й літати, нахиляючись у різні боки (рис. 4.1.2,*б*). Простір може вирішуватися як багатоплановий, так і площинний;
- рішення натюрморту у симетрії чи асиметрії. Який характер матиме композиція – статичний чи динамічний;
- виділення композиційного центру;
- врівноважування предметів за масами, ритмами, тональними плямами;
- знаходження співвідношення масштабів та пропорцій;
- створення відчуття цілісності.

а

б

Рисунок 4.1.1 – Приклади композицій з декоративного натюрморту

Якщо необхідно показати перспективу в натюрморті, то робити це треба досить умовно. Уникаючи вихоплених з дійсності натуральних ракурсів, потрібно перетворювати їх у виправдані, композиційно осмислені розвороти форми. Всі прийоми повинні працювати на виявлення виразності композиції і предметів у ній.

При роботі над композицією «Декоративний натюрморт» важливо звертати увагу на пластику форм, їхню виразність і декоративність, не забуваючи при цьому про основні принципи побудов, постійно дбаючи про правильне розміщення предметів на площині.

Поняття «натюрморт» перекладається як «мертва натура». Але щоб надати йому певний образ, групу предметів треба так стилізувати і трансформувати, знайти потрібний колір і поєднання кольорів, що зможе надати їм якийсь «наліт» одухотвореності та взаємини у певній, композиційно продуманій обстановці (рис. 4.1.1,*а*). Можливостей для стилізації багато, головне – використовувані прийоми мають працювати на виявлення ідеї, образу.

Важливо зберегти єдність пластики предметів композиції (рис. 4.1.2,*а,б*), визначити колористичне і стильове рішення натюрморту, використовувати сукупність художніх властивостей, що підсилюють емоційну виразність.

а

б

Рисунок 4.1.2 – Приклади композицій з декоративного натюрморту

Теми натюрморту можуть бути найрізноманітнішими. Наприклад: «Великодній», «Морський натюрморт», «1 вересня», «Ранкова кава» тощо.

Етапи роботи над декоративним натюрмортом:

- вибір теми і виконання лінійного ескізу (рис. 4.1.3);
- виконання тонального ескізу (рис. 4.1.4);
- виконання ескізу у кольорі (рис. 4.1.5);
- виконання роботи в техніці аплікації на заданому форматі.

Рисунок 4.1.3 – Приклади виконання пошукових лінійних ескізів

Рисунок 4.1.4 – Пошук тональних рішень ескізу

Рисунок 4.1.5 – Виконання ескізу в кольорі

Для аплікації кольорові фарбування студенти виконують самостійно фарбами, підбираючи складні кольоропосєднання відповідно до заданого образу.

Інструменти та матеріали: аркуш ватману А3, гуашеві фарби, плоскі пензлі № 20–24, поролонова губка, лінійка металева, канцелярський ніж, клей гумовий.

• З прикладами робіт можна ознайомитись у додатку 6.11.

Практична робота 6. Композиція на тему «Пори року»

Мета: розвинути вміння сприймати, бачити, відчувати колір, співвідносити колір із задуманим образом. Застосування практичних навичок і системного аналізу складного явища

пори та стану природи у певний період з метою подальшого образного втілення у колористичній композиції. Вивчення просторових можливостей кольору, розвиток об'ємно-просторового сприйняття кольору.

Завдання: виконати композицію декоративного пейзажу певної пори року. Зафіксувати стан природи, намагаючись уловити всі нюанси. Проаналізувати особливості кольорових поєднань. Знайти ті поєднання кольорів, які максимально цільно виражають характер заданої теми. Через форму та колір у композиції пейзажу передати стан природи (тишу, спокій, тривогу, ніжність, радість, стихію як руйнівну силу природи...).

Рекомендації щодо виконання практичної роботи

Для декоративного пейзажу характерна узагальненість, символічність та умовність. Виконується стилізація об'єктів і предметів за рахунок спрощення їхнього обрису. Висвітлення може бути умовним. Заради виразності локальних кольорових плям і гармонійних поєднань можна відмовитися від світлотіньового моделювання об'ємної форми.

У декоративному пейзажі можна ігнорувати закони лінійної перспективи та глибини простору, як зображено на картині художника Егона Шіле (рис. 4.1.6,*а*). Або класично показати багатоплановість, як на картині художника Давида Сар'яна (рис. 4.1.6,*б*).

Після роботи над ескізами йде колористичне рішення декоративного пейзажу. Декоративний пейзаж дозволяє реалізувати у картині свою фантазію та емоції.

Порядок виконання роботи у кольорі

1. Вибрати свою гаму і навчитися змішувати кольори, отримуючи при цьому нові відтінки. На початковому етапі, виходячи із смислового аналізу суттєвих ознак та властивостей кожного стану природи, потрібно сформулювати колористичну палітру, яка буде використовуватися надалі при роботі.

а

б

Рисунок 4.1.6 – Приклади декоративного пейзажу

На підставі отриманої палітри структурувати кольорові образи за температурою кольору яскравості, насиченості та світлоті.

На цьому етапі проаналізувати та сформувати найбільш суттєві ознаки природи, а також їх принципи організації у композиційній площині: простір, пластика форм, колір і фактура, масштаб кольорових плям. Після цього необхідно визначити кольорово-композиційні та асоціативно-подібні засоби для комплексного візуального вираження.

2. За допомогою нових відтінків передати настрій природи – сонячний, похмурий, дощовий і т. д. На цьому етапі роботи необхідно побудувати композицію, що буде виражати образ найбільш суттєвих властивостей та ознак стану природи, що відповідає тій чи іншій порі року.

При виборі кольорової гами композиції слід керуватися правилами колористичної гармонії, а також викликаними уявленнями певних асоціацій та почуттів. Можна вибрати чисті відтінки кольору, щоб пейзаж передавав позитивні емоції (сонячний день, райдужний схід...) або похмурі кольоропоєднання і відтінки для передачі негативних емоцій (холод, вогкість, дощ, вітер).

Розглянемо кольори, властиві кожній порі року.

- **Весна** характеризується феєрверком фарб, легкістю та чистотою тонів: блакиттю піднебесся, молодою зеленню, сонячними відтінками першоцвітів, яскравими тонами червоних тюльпанів, біло-рожевою гамою квітучих дерев – і це лише мала частина відтінків, властивих весні. Перелічені асоціації не можуть виражатися в темних і приглушених кольорах, тут слід використовувати жовтий, відтінки світло-зеленого, білий, рожевий – як символ дерев і квітів, що розпускаються.

- Фарби **літа** спокійніші і ніби вкриті димчастою вуаллю: трохи вицвілі трави і м'які тони польових квітів, прогріта сонцем земля, насичена зелень з відтінком смарагду, і звичайно ж, бірюзова гладь водойм.

- **Восени** знову настає час буйних фарб і теплих кольорів. Казкова палітра включає барвисті відтінки зрілих плодів, листя, землі, сизого диму багаття.

- **Взимку** природа виблискує білизною. Зимовий сценарій любить яскраві чорно-білі контрасти, хвойну зелень, яскраве синє небо, сіро-коричневі тони дерев, барвисті відтінки заходу сонця та морозних ягід.

Робота виконується в техніці аплікації. Кольорові фарбування студенти виконують самостійно, підбираючи складні кольорові поєднання відповідно до заданого образу.

Інструменти та матеріали: аркуш ватману А3, гуашеві фарби, плоскі пензлі № 20–24, поролонова губка, лінійка металева, канцелярський ніж, клей гумовий.

- З характерними гамами пори року можна ознайомитись у додатку 6.5.

- З прикладами робіт можна ознайомитись у додатку 6.11.

Практична робота 7. Композиція «Настрій»

Мета: освоєння знань про вплив кольору на вираження емоцій. Навчитися створювати цілісність враження кольорів шляхом пошуку різноманітності відтінків для вираження певного настрою. Формувати емоційне сприйняття до кольору, пошуку асоціативних зв'язків між кольором і настроєм. Розвинути вміння сприймати, бачити, відчувати колір, співвідносити форму та колір із задуманим образом.

Завдання: на основі існуючих образів (предметів, явищ, дій), пройшовши етап абстрагування й формоутворення, через пошук асоціативних зв'язків між кольором та настроєм, створити образ у тематичній композиції, який відповідав би відповідному емоційному впливу. Передати у композиції емоційний стан людини. Наприклад: радість, ніжність, спокій, смуток, вихор емоцій, занепокоєння, страх, сумнів, трагедія, розгубленість, надія, бажання, тривога, роздратування, прагнення.

Рекомендації щодо виконання практичної роботи

Поняття «*настрій*» – це комплексний стан людини, тривалий у часі, а поняття «*емоція*» – це короткий психологічний процес. *Емоційний стан* – поняття, що поєднує настрої, внутрішні почуття, потяги, бажання, афекти та емоції. Образа, роздратування, збудження, істерика, занепад сил, мрійливість, хочу чи не хочу – все це емоційні стани.

Колір характеризує емоційно-чуттєву сферу людей.

Почуття кольору – складне, збагачене сприйняття кольору, коли виникають певні образи, пов'язані з ними спогади, емоції, психічні стани. Тобто з'являються асоціації, пов'язані із кольором.

Кожен колір носить певне емоційне та смислове навантаження: теплі кольори – спонукають до дії,

холодні – заспокоюють, пастельні – пом'якшують, яскраві – стимулюють і пожвавлюють. Колір може викликати такі фізичні асоціації, як легкий, холодний, тихий, гладкий, важкий і т. д.

У тематичній композиції емоційний стан можна передати за допомогою контрастної або нюансної, холодної або теплої гами кольорів, можуть бути використані чисті, яскраві або приглушені, спокійні тони.

Кольорова комбінація в композиції повинна створювати гармонійне колористичне рішення та відповідати певному образу. Наприклад, якщо це відноситься до «страху», то чорний, «смуtku» – сірий, синій та чорний, «втоми» – сірий, чорний і коричневий, «почуття провини» викликає перевагу сірого та синього кольору, а «радості» – червоного, помаранчевого та жовтого.

У композиції на тему «Настрій» можна висловити через якусь подію, ставлення до неї. Тут необхідно знайти такі моменти та нюанси, які змогли б якнайточніше охарактеризувати тему. Наприклад, через характер форми і ліній, рух, ритми, контрасти, яскраві поєднання кольорів можна відобразити в композиції тему свята (основним змістом тут може бути радість, веселощі, музика, танці).

Приблизними темами сюжетного зображення можуть бути: «Осінь у місті», «Вечірнє місто», «Зимовий ранок», «Після дощу», «Самотність», «Сум», «День народження», «Безвихідь», «Страх», «Жах» тощо.

Робота виконується в техніці аплікації. Кольорове фарбування студенти виконують самостійно, підбираючи складні кольоропоєднання відповідно до заданого образу.

Матеріали та інструменти: гуаш, пензлі, поролонова губка, палітра, ножиці, канцелярський ніж, металева лінійка, клей гумовий, аркуш ватману формату А3, 3–4 аркуші формату А4. Формат роботи А3.

- З класифікацією кольору за ознаками чи якістьми можна ознайомитись у додатку 6.2.
- З прикладами палітри психології кольору можна ознайомитись у додатку 6.3.
- З прикладами палітри настрою можна ознайомитись у додатку 6.4.
- З прикладами робіт можна ознайомитись у додатку 6.11.

Практична робота 8. **Колорит у художньому оформленні інтер'єру**

Мета: закріпити теоретичні знання та практичні навички використання прийомів гармонійного комбінування кольорів у художньому оформленні інтер'єру на основі класичних схем кольорового кола Іттена.

Завдання: виконати паспорт інтер'єру з урахуванням закономірностей колористичної композиції в художньому оформленні інтер'єру (рис. 4.1.10).

Рекомендації щодо виконання практичної роботи

Кольорова гармонія, або кольорова схема – це поєднання відтінків, комфортних для сприйняття людського ока.

Кольорова гама – це ряд гармонійно взаємопов'язаних кольорів, що використовуються при створенні різних художніх творів. Колорит – закономірне поєднання кольорів у композиції за кольором, насиченістю та світлом.

При виборі палітри варто віддати перевагу базовим способам поєднання відтінків. Ці схеми – фундамент будь-якого творчого рішення, на них ґрунтуються інші правила використання кольорів. Схеми гармонійних поєднань кольорів за допомогою застосування кольорового кола розглянуті в п. 3.6.

Монохромне поєднання – інтер'єр, оформлений в одному кольорі, але із використанням різних відтінків. Наприклад: рожевий і блідо-рожевий, сірий та сіро-жовтий, смарагдово-зелений і грушевий, синій та сапфіровий. Монохромну гаму можна розбавити сірим, білим або чорним. Завдяки такому підходу вийде спокійний і гармонійний інтер'єр.

Аналогічне поєднання – поєднання від 2 до 5 кольорів, розташованих поруч один з одним на кольоровому колі (в ідеалі – 2-3 кольори). Враження: спокійне, розмірене. Приклад поєднання аналогічних приглушених кольорів: жовто-жовтогарячий, жовтий, жовто-зелений, зелений, синьо-зелений. Подібна комбінація зробить приміщення акуратним, елегантним, спокійним.

Комплементарне поєднання. Комплементарними, або додатковими, контрастними, є кольори, які розташовані на протилежних сторонах кольорового кола Іттена. Виглядає їх поєднання дуже живим та енергійним, особливо при максимальній насиченості кольору.

Класична тріада – поєднання 3 кольорів. Поєднання трьох кольорів, що лежать на однаковій відстані один від одного, забезпечує високу контрастність при збереженні гармонії. Така композиція виглядає досить живою навіть при використанні блідих і ненасичених кольорів.

Контрастна тріада – поєднання 3 кольорів. Варіант комплементарного поєднання трьох кольорів, тільки замість протилежного кольору використовуються сусідні з ним кольори. Поєднання основного кольору та двох додаткових. Виглядає ця схема майже так само контрастно, але не так напружено.

Споріднено-контрастне поєднання (засноване на прямокутнику) – поєднання 4 кольорів. Кольорова схема, де один колір – основний, два – доповнюючі, а ще один виділяє акценти. Приклад: синьо-зелений, синьо-фіолетовий, червоно-жовтогарячий, жовто-жовтогарячий.

Споріднено-контрастне поєднання (засноване на квадраті) – поєднання 4 кольорів, рівновіддалених один від одного. Кольори тут несхожі за тоном, але також комплементарні за діагоналями квадрата. За рахунок цього образ буде динамічним, грайливим та яскравим. Приклад: фіолетовий, червоно-жовтогарячий, жовтий, синьо-зелений.

Але при вирішенні гармонійного поєднання кольорів у дизайні інтер'єру слід дотримуватися деяких рекомендацій. Щоб не вийшло кольорового хаосу у багатокольорових гармоніях, треба:

- У всі кольори додати якийсь один колір, знизивши контрастність, наприклад, в аналогово-комплементарній гармонії – червоно-оранжевий + оранжевий + жовто-оранжевий + синій – у синю фарбу додати трохи помаранчевий, отримавши синьо-сірий колір.

- Один колір слід зробити домінуючим або фоновим, тобто переважаючим за сумарною площею, і оточити ним решту кольорів композиції, які поєднуються з ним.

Тут можна скористатися законом 60–30–10, який означає, що інтер'єр має оформлення в 3-х кольорових тонах, а їх розподіл такий: 60 % – домінуючий колір (наприклад: стіни, елементи акценту, килими, диван); 30 % – додатковий колір (наприклад: штори, дивани, шафи та інші великогабаритні меблі, а також велика побутова техніка); 10 % – меблі меншого розміру, крісла, пуфи, банкетки, стільці, приставні столи та інші декоративні елементи (рис. 4.1.7).

Можна порушити правило 60–30–10 і взяти пропорцію 70–20–10 або 50–30–20 і навіть 60–20–10–10 (рис. 4.1.8), тоді додається ще один акцентний колір, який не повинен конфліктувати з першим, а стане його гармонійним доповненням.

Так само оптимально вирішенням може бути інтер'єр, де основному кольору віддано 75 % обробки, додатковим відтінкам – 20 %, а 5 %, що залишилися, розподілені серед кольорових акцентів (рис. 4.1.9).

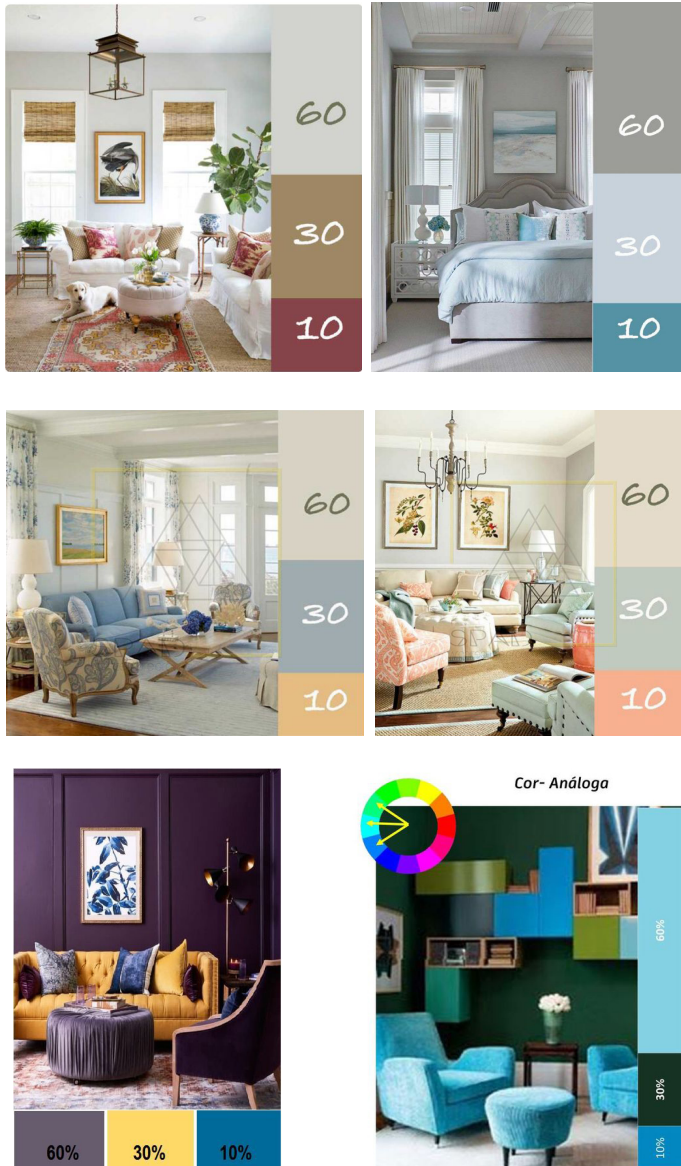

Рисунок 4.1.7 – Приклад пропорцій гармонійного поєднання кольорів в інтер'єрі 60–30–10

Рисунок 4.1.8 – Приклад пропорції гармонійного поєднання кольорів в інтер'єрі 60–20–10–10

Рисунок 4.1.9 – Схема, де основному кольору віддається 75 %

- Слід використовувати нейтральний колір або пастельні кольори як основу загального стилю. Додавати в інтер'єр більше світлих відтінків. Вони зможуть «поглинути» надлишок яскравих кольорів та вирівняють загальну картинку.

- Кольорове рішення може бути одного тону або з використанням кількох, але важливо забезпечити плавний перехід.

- У кольоровій гамі кімнати базовий тон повинен доповнюватися кількома допоміжними кольорами, тому важливо вибрати один насичений, інтенсивний колір, а інші підібрати так, щоб вони м'яко відтіняли його, не виділяючись і не драгуючи. Наприклад, шпалери або фарба для стін можуть бути насиченого блакитного кольору, а ламінат – м'яких відтінків деревини.

- Щоб інтер'єр був збалансованим, необхідно уникати рівності теплих та холодних кольорів. Рівність може зробити простір невиразним. Вирішувати простір в одній теплій чи холодній гамі не варто. Абсолютна перевага теплих тонів зробить інтер'єр задушливим, важким і камерним. Тільки холодні кольори, навпаки, роблять візуально простір ширшим, вищим, повітрянішим.

- Для оформлення дизайну суміжних кімнат слід підбирати споріднені між собою тони: кольори приміщень, які розташовуються впритул один до одного, мають бути роз'єднані мінімальною відстанню у кольоровому колі. Особливо важливо дотримуватись цих правил, якщо одну кімнату дуже добре видно з сусіднього приміщення.

- Частка акцентних кольорів в обстановці залежатиме від їхньої площі та активності. Чим ближче колір до центру кола, тим більш дозовано варто використовувати його. Акценти додають інтер'єру динаміки, проте краще нехай їх буде замало, ніж надлишок. Але стильний дизайн можна створити, просто використовуючи білий, сірий, чорний та коричневий.

- Правильно розташовувати відтінки в самій кімнаті: стіни, стелі та підлоги зазвичай оформлюють за допомогою світлих тонів, для меблів, дверей, штор часто використовують середні кольори – щоб між низом і верхом кімнати була певна зв'язуюча ланка, а ось темні відтінки, як правило, використовують для кольорового акценту – за допомогою дрібних предметів інтер'єру, декоративних прикрас тощо.

Триколірове гармонійне поєднання може бути виражене в чотирьох **співвідношеннях за світлотою**:

- порівну світлого, середнього та темного;
- багато світлого та зближеного по світлоті середнього тону, мало темного;
- багато темного та зближеного з ним по світлоті середнього тону, мало світлого;
- багато середнього тону і мало світлого та темного.

Робота виконується у техніці аплікації. Кольорові вифарбовування студенти виконують самостійно, підбираючи гармонійні поєднання кольорів.

Матеріали та інструменти: гуаш, пензлі, поролонова губка, палітра, ножиці, канцелярський ніж, металева лінійка, клей гумовий, аркуш ватману формату А3, 3-4 аркуші формату А4. Формат роботи А3.

- З використанням класичних схем поєднання кольорів у колі в оформленні інтер'єру можна ознайомитись у додатку 6.12.

- З прикладами гармонійних комбінацій в інтер'єрі можна ознайомитись у додатку 6.13.

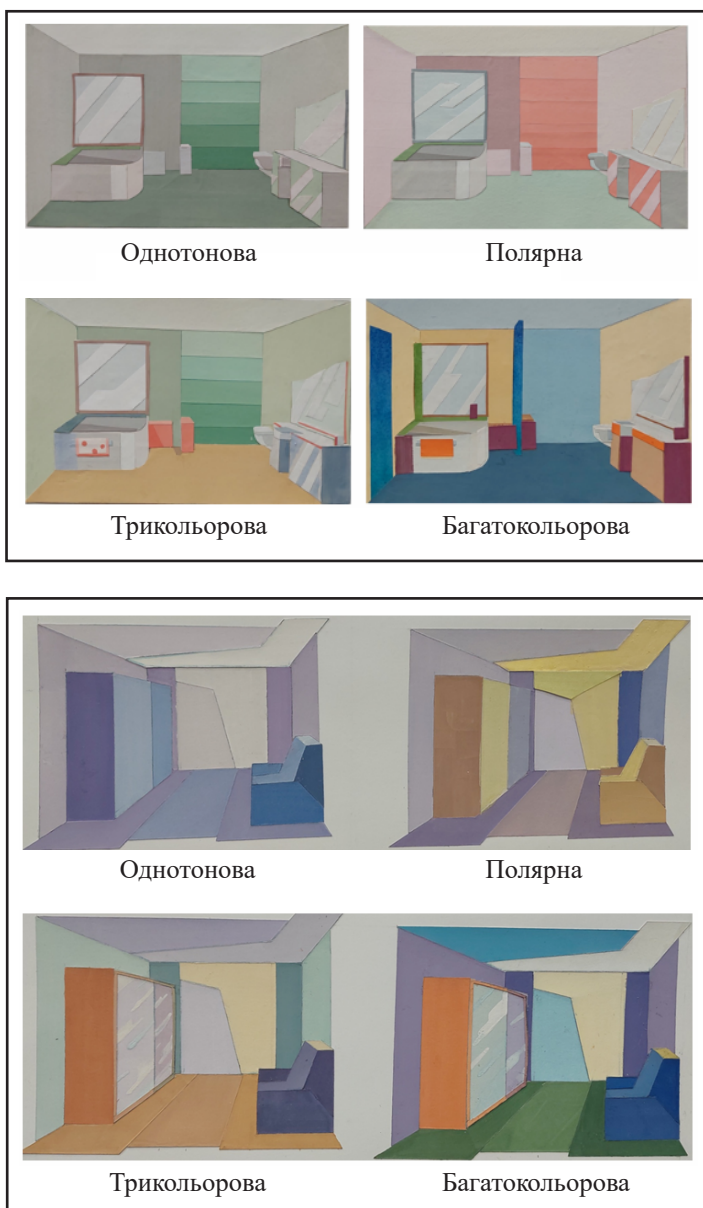

Рисунок 4.1.10 – Приклади робіт

5. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

5.1. Основна література

1. Бондар І. О. Теорія кольору : навчальний посібник для студентів напряму підготовки 6.051501 «Видавничо-поліграфічна справа» / І. О. Бондар. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. – 164 с.

2. Веретільник Т. І. Основи теорії кольору : навч.-метод. посібник для здобувачів освітнього ступеня бакалавра спеціальності 186 «Видавництво та поліграфія» усіх форм навчання [Електронний ресурс] / М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси : ЧДТУ, 2020. – 130 с.

3. Дудяк В. О. Природа кольору та його характеристики / В. О. Дудяк, Н. В. Занько, З. М. Сельменська. – Львів : Укр. акад. друкарства, 2013. – 208 с.

4. Йоганнес Іттен. Характеристики. Мистецтво кольору: суб'єктивний досвід і об'єктивне пізнання як шлях до мистецтва // пер. Сергій Святенко, ред. Оксана Плаксієв. Вид-во ArtHuss, 2022. 96 с.

5. Пушкар О. І. Теорія кольору : конспект лекцій для студентів напряму підготовки «Видавничо-поліграфічна справа» всіх форм навчання / О. І. Пушкар, І. О. Бондар. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2008. – 147 с.

6. Печенюк Т. Кольорознавство. – Київ : Грані-Т, 2009. – 191 с.

7. Світлана Прищенко. Кольорознавство. – Київ : Кондор, 2018. – 436 с.

8. Пушкар О. І. Теорія кольору : конспект лекцій / О. І. Пушкар, І. О. Бондар. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2008. – 147 с.

5.2. Додаткова література

9. Кольорові контрасти за Іттеном. Частина 1, 2, 3. – Режим доступу:

<https://cases.media/article/kolirni-kontrasty-za-ittenom-chastyna-1>

<https://cases.media/article/kolirni-kontrasti-za-ittenom-chastina-2>

<https://cases.media/article/kolirni-kontrasti-za-ittenom-chastina-3>

10. Колір і форма у декоративному вирішенні натюр-морту. – Режим доступу: <https://naurok.com.ua/kolir-i-forma-u-dekorativnomu-virishenni-natyurmortu-vikonannya-kompozici-vishivana-ukra-na-62584.html>

11. Кольорознавство. Особливості кольору у просторі та контрасті. Частина 3. – Режим доступу: <https://ocnt.com.ua/koloroznavstvo-chastyna-3-osoblyvosti-koloru-u-prostori-kontrasty/>

12. Юрій Басанець, Микола Осипчук. Кольоровий контраст як засіб підсилення звучання ідеї живописного твору. – Режим доступу: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/8252/1/20171120_201.pdf

13. Таїшева М. М. Методичне забезпечення лекційного курсу з дисципліни «Кольорознавство». – Режим доступу: <https://chpek.com.ua/wp-content/uploads/2018/04/3->

14. Повітряна перспектива. – Режим доступу: https://stud.com.ua/134871/zhurnalistika/tonalna_perspektiva

15. Повітряна і лінійна перспектива: види, поняття, правила зображення і методи нанесення начерків. – Режим доступу: <http://jur-academy.kharkov.ua/news/11875/>

6. ДОДАТОК

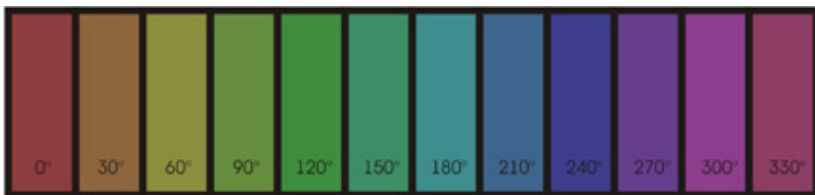
6.1. Розбір зміни характеристик кольору

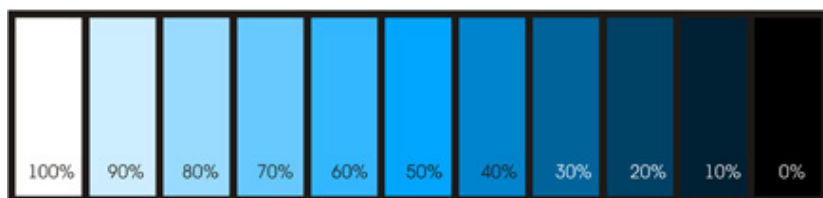
Світлотний ряд: з додаванням білого рівень світлоти підвищується, а рівень насиченості знижується

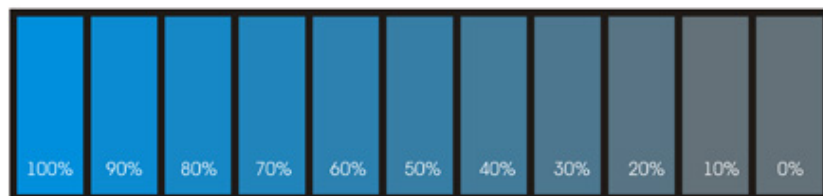
Ряд за насиченістю: з додаванням чорного ступінь світлоти та насиченості знижується

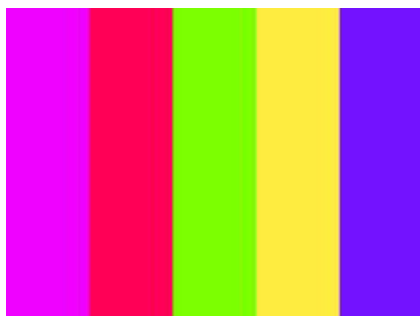
Зміна кольорового тону при рівній світлоті та насиченості

Зміна світлоти кольору при рівній насиченості

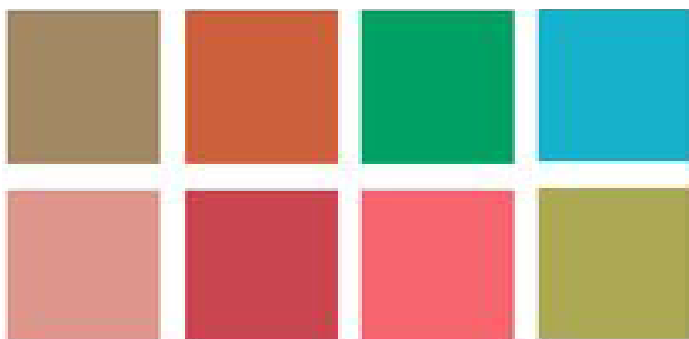
Зміна насиченості при рівній світлоті

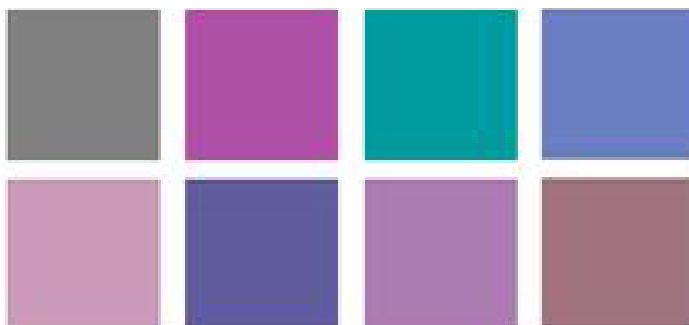
Контраст за кольором,
світлотою, нюанс за
насиченістю

Контраст за кольором,
світлотою та насиченістю

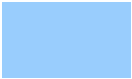
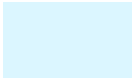
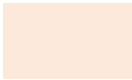

Теплі приглушені

Холодні приглушені

6.2. Кольорові групи за класифікацією кольору, ознаками або якостями

				Тяжкі
				Легкі
				Світлі
				Темні
				Гарячі
				Холодні
				Теплі
				Прохолодні
				Дитячі
				Молодіжні
				Солодкі
				Гіркі

6.3. Психологія кольору

Хвилювання
Любов
Сила
Енергія
Пристрасть

Щастя
Енергія
Креативність
Бадьорість
Благополуччя

Впевненість
Успіх
Доброзичливість
Комунікабельність
Відвага

Гідність
Природність
Здоров'я
Бадьорість
Розвиток

Довіра
Компетенція
Спокій
Лояльність
Інтелект

Щирість
Вишуканість
Доброта
Співчуття
Грайливість

Амбіції
Духовність
Царство
Розкіш
Вірність

Строгість
Міцність
Природа
Довголіття
Доброзичливість

Радикальність
Формальність
Безпека
Надійність
Скорбота

6.4. Палітри настрою

Фіолетовий

Синій

Блакитний

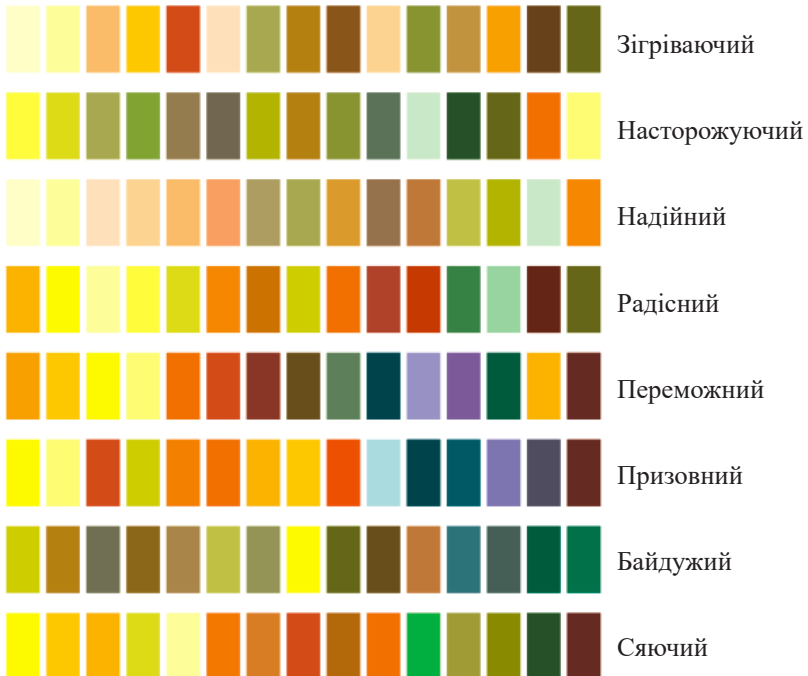

Зелений

Жовтий

Червоний

	Багатий
	Дбайливий
	Романтичний
	Комфортний
	Спокійний
	Тривожний
	Чуттєвий
	Енергійний

6.5. Характерні гами пору року

Весна – жовтий

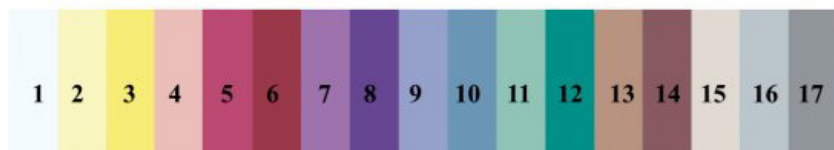

1. Біла шерсть	10. Липово-зелений
2. Блідо-золотий	11. Травнева зелень
3. Кремово-жовтий	12. Мошисто-зелений
4. Абрикосовий	13. Червоне дерево
5. Рожевий лосось	14. Теракотовий
6. Маково-червоний	15. Горіховий
7. Аметистово-фіолетовий	16. Кремово-бежевий
8. Водянисто-блакитний	17. Гранітно-сірий
9. Васильковий	

Основний тон: жовтий.

Загальні ознаки: теплі, легкі, привітні, оживлені.

Літо – блакитний

1. Сірувато-білий	10. Димчасто-блакитний
2. Вершково-жовтий	11. М'ятно-зелений
3. Ванільно-жовтий	12. Лісова зелень
4. Стара троянда	13. Кава з молоком
5. Флоксовий	14. Шоколадний
6. Рубіново-червоний	15. Кремнисто-бежевий
7. Бузковий	16. Сріблясто-сірий
8. Фіалковий	17. Димчасто-сірий
9. Світло-блакитний	

Основний тон: блакитний.

Загальні ознаки: холодні, стримані, матові, ніжні, непомітні.

Осінь – червоний

1. Слонова кістка	10. Петроль
2. Кукурудзяновий	11. Фіолетово-синій
3. Ясний жовток	12. Оливково-зелений
4. Персиковий	13. Хвойно-зелений
5. Помаранчево-червоний	14. Червоно-коричневий
6. Томатний	15. Кавово-коричневий
7. Ожиново-фіолетовий	16. Верблюжий
8. Сливово-фіолетовий	17. Мошисто-сірий
9. Голубино-блакитний	

Основний тон: червоний.

Загальні ознаки: теплі, світлі, землісті, неяскраві.

Зима – синій

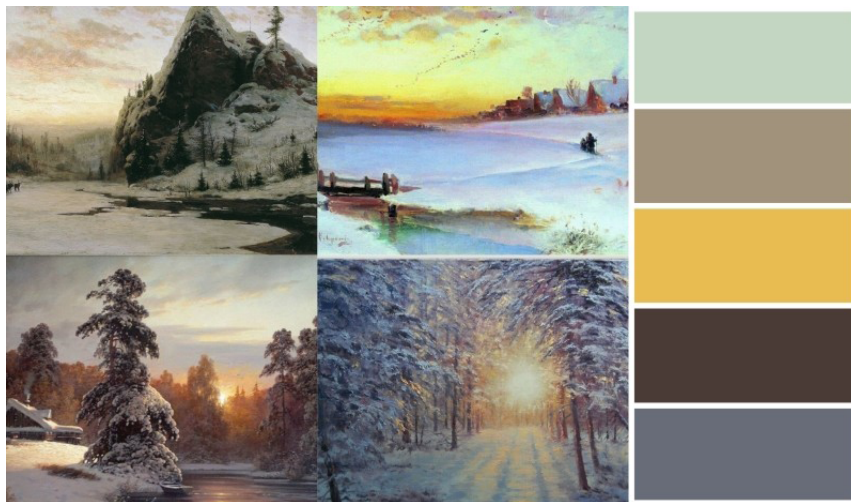
1. Білосніжний	10. Темно-синій
2. Сонячно-жовтий	11. Лагунно-зелений
3. Рожево-ліловий	12. Бірюза
4. Ядучо-рожевий	13. Хвойно-зелений
5. Яскраво-червоний	14. Темно-коричневий
6. Фіолетовий	15. Пісочно-бежевий
7. Крижанисто-блакитний	16. Антрацитовий
8. Лазурно-блакитний	17. Чорний
9. Лавандовий	

Основний тон: блакитний.

Загальні ознаки: холодні, до крижаних, ясні, променисті.

Основний колір – холодний синій.

6.6. За допомогою палітр можна розглянути кольорові нюанси

Рано-вранці

Сонячний літній день

Літні лісові пейзажі

Весняні пейзажі

Осінні пейзажі

Кольори (фарби) природи під час цвітіння

6.7. Використання контрасту та нюансу кольорових характеристик у зображенні натюрморту

Нюанс за кольором,
світлотою та насиченістю

Контраст за кольором
і насиченістю

Нюанс за кольором, світлотою та насиченістю

Нюанс за кольором, світлотою і насиченістю

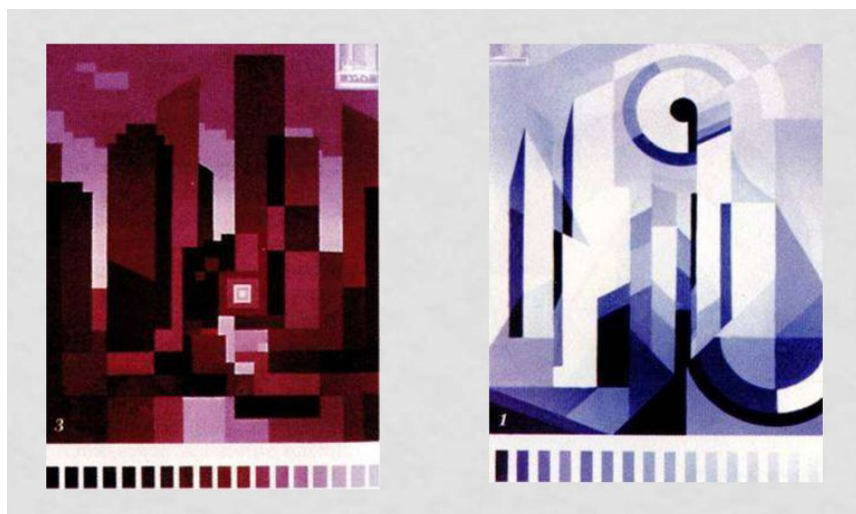
Нюанс за кольором, світлотою та насиченістю

Контраст за кольором

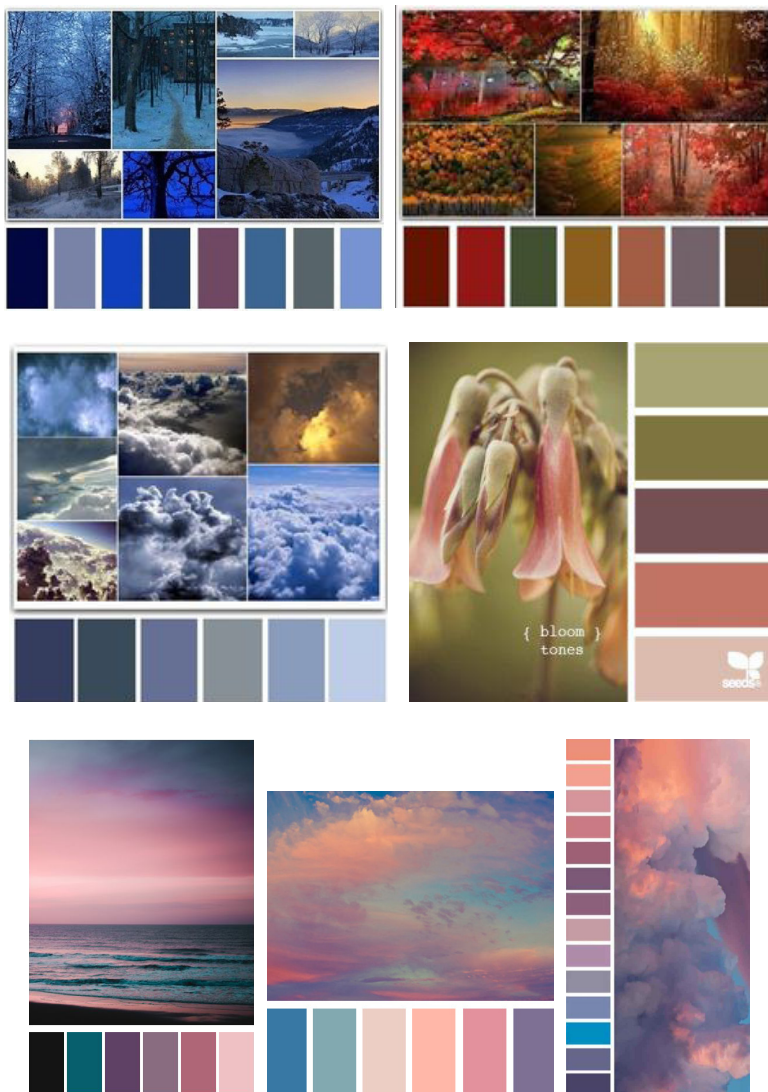

Контраст за кольором,
світлотою та тепло-холодністю

Нюансна колѳорова гама

6.8. Нюанс у природі

Нюанс за світлотою та насиченістю,
контраст за кольоровим тоном

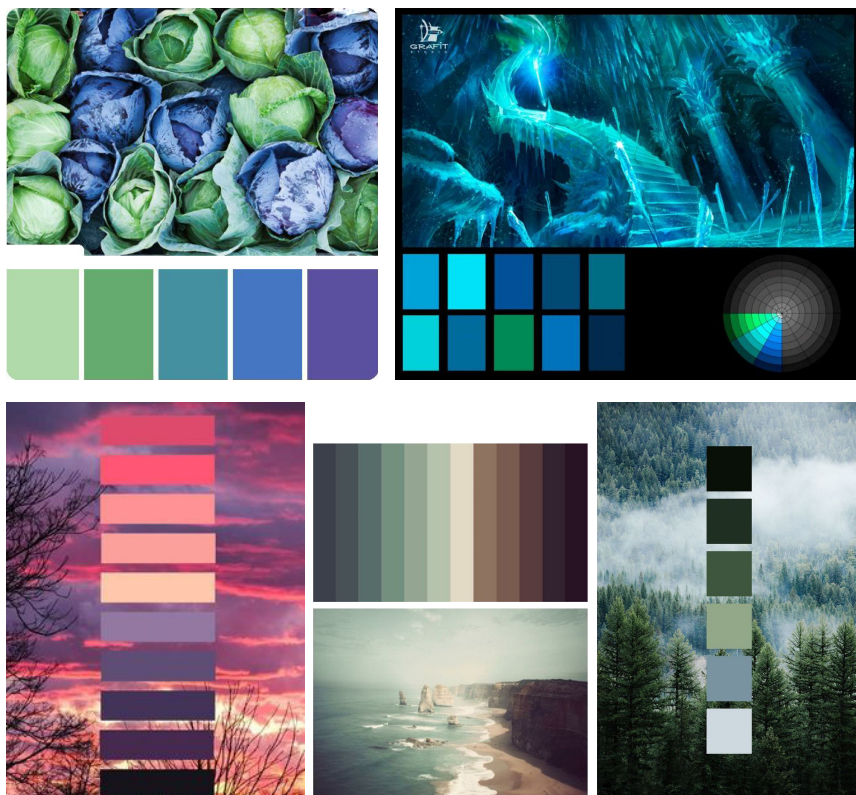

Нюанс за світлотою найпомітніший на світлих,
ненасичених (приглушених) кольорах

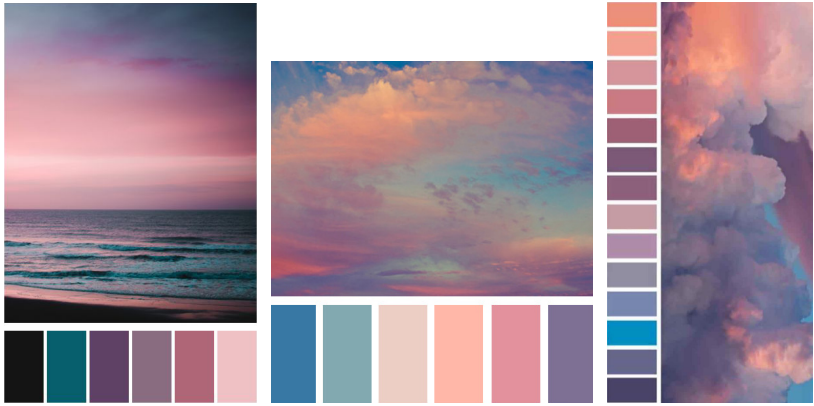
6.9. Гармонійне поєднання кольорів у природі

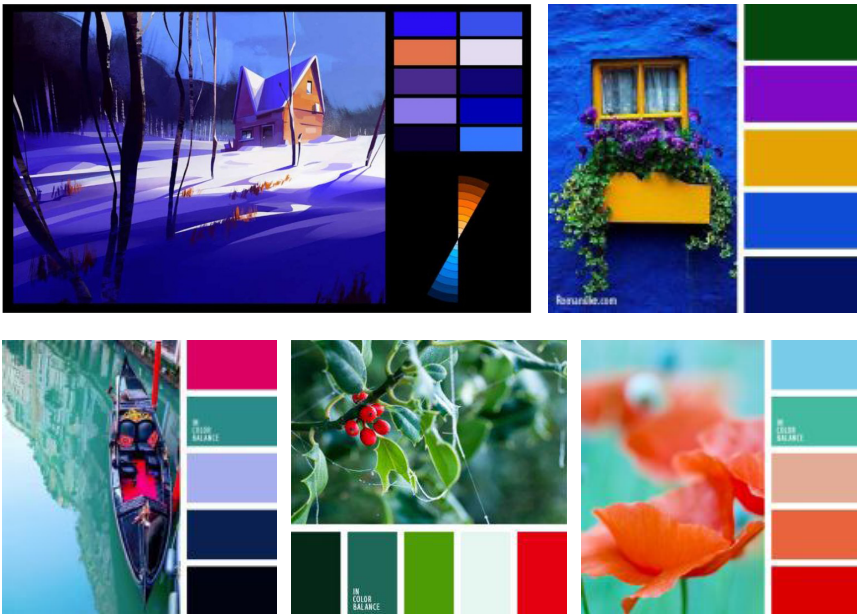
Монохромні (однокольорові) гармонійні комбінації, побудовані на основі одного кольору, поєднання з його світлими та темними відтінками, отриманими шляхом додавання білих і чорних кольорів.

Аналогова гармонія. Приклади подібних гармонійних комбінацій на основі споріднених кольорів.

Контраст за кольоровим тоном, нюанс за світлотою та насиченістю.

Контрастна гармонія на основі додаткових (комплементарних) кольорів.

Класична тріада. Гармонійна комбінація, заснована на трьох кольорах кольорового кола, рівновіддалених один від одного.

Контрастна тріада. Гармонійне поєднання *споріднено-контрастних* кольорів, що утворюють рівнобедрений трикутник у кольоровому колі. Пріоритет споріднених кольорів, де додатковий (протилежний у колі) колір присутній у композиції лише на 10–20 %.

6.10. Холодні і теплі кольори також можна позначити як споріднені

Теплі

Холодні

Холодний рожевий

Теплий рожевий

6.11. Приклади практичних робіт

«Свічки»

«Шерлок»

«Яблуко»

«Робоче місце художника»

«Сім'я»

«Парочка»

«Самовар»

«Яблука»

«Кавуни»

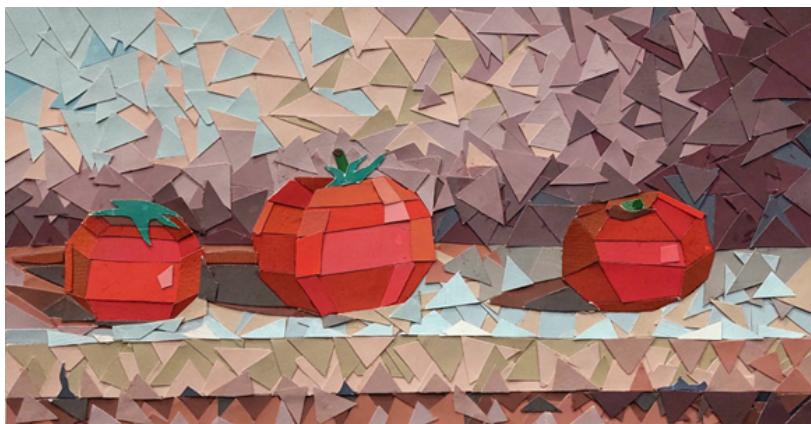
«Гранати»

«Кава»

«Натюрморт з перцем»

«Помідори»

«Венеція»

«Весна»

«Весна»

«Квіти»

«Осінь»

«Осінь»

«Бабине літо»

«Спека»

«Смукток»

«Вечірнє місто»

«Депресія»

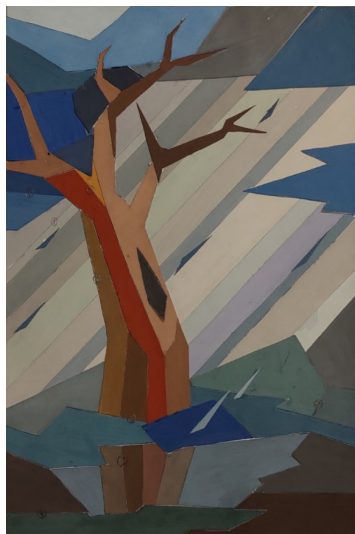
«Дитинство»

«Поза»

«Відпочинок»

«Осінь»

«Весна»

«Кінбурнська коса»

«Літо»

«Карпати»

«Осінь»

«На іншій планеті»

«Зима»

«Спокій»

«Старість»

«Куди йде дитинство»

«Невизначеність»

«Спокій»

«Осінь»

«Осінь»

«Втома»

«Тривожність»

6.12. Використання класичних схем поєднання кольорів у колі в оформленні інтер'єру

Рисунок 6.12.1 – Аналогове поєднання

Рисунок 6.12.2 – Комплементарне поєднання

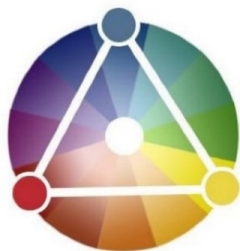

Рисунок 6.12.3 – Класична тріада

Рисунок 6.12.4 – Контрастна тріада

Рисунок 6.12.5 – Споріднено-контрастне поєднання з чотирьох кольорів (засноване на квадраті)

Рисунок 6.12.6 – Споріднено-контрастне поєднання з чотирьох кольорів (засноване на прямокутнику)

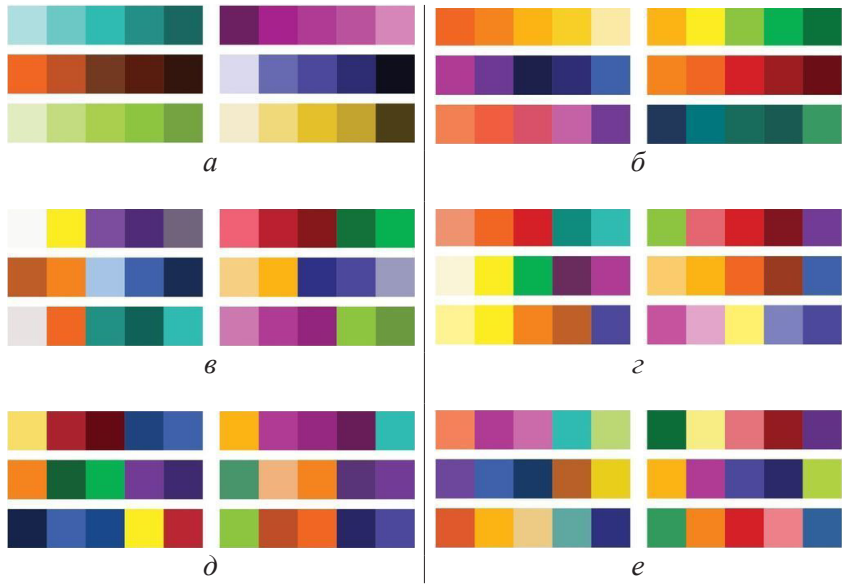

Рисунок 6.12.7 – Приклади гармонійних поєднань кольорів:
a – монохромне; *б* – аналогове; комплементарне; *в* – контрастна тріада;
г – класична тріада; *д* – споріднено-контрастне на основі квадрата;
е – споріднено-контрастне на основі прямокутника

6.13. Приклади гармонійних кольорових комбінацій в інтер'єрі

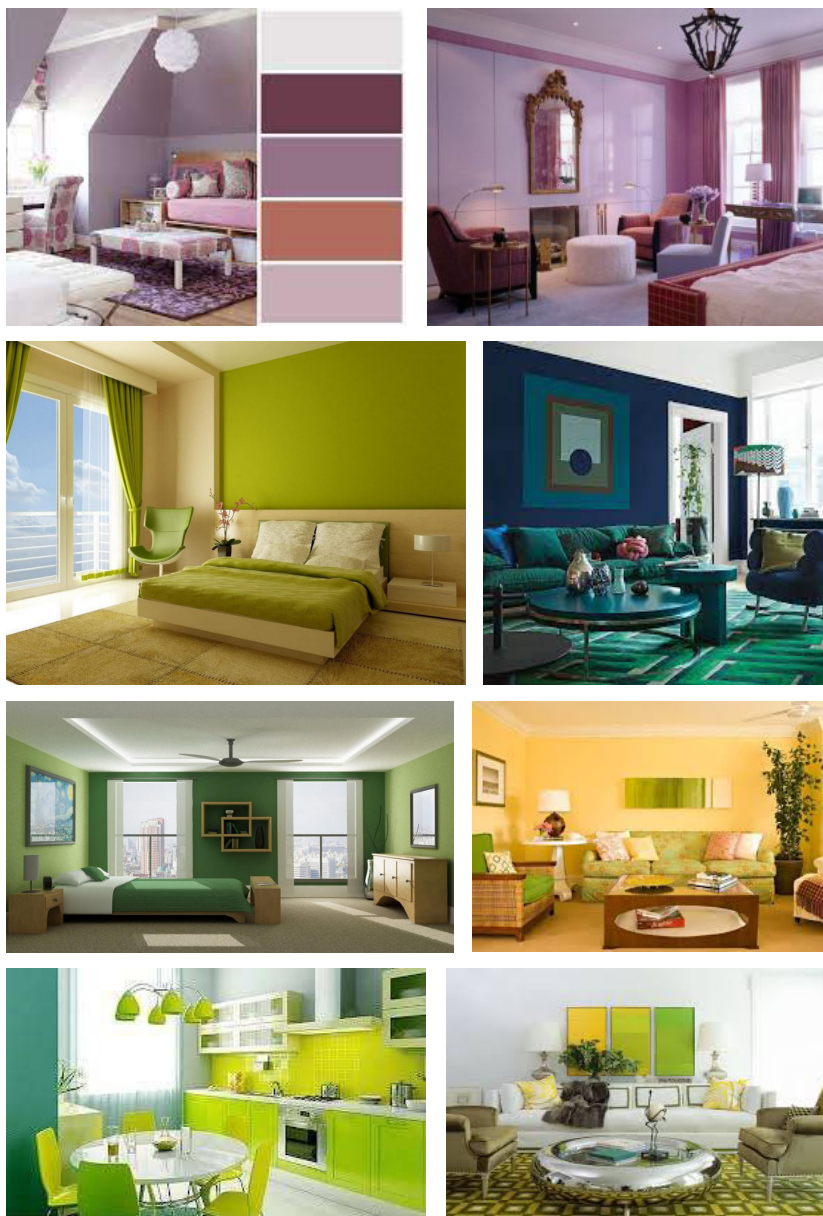
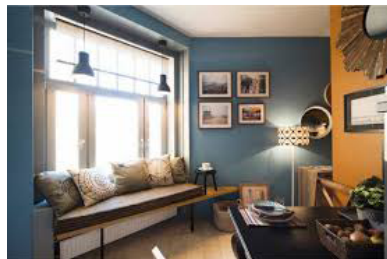
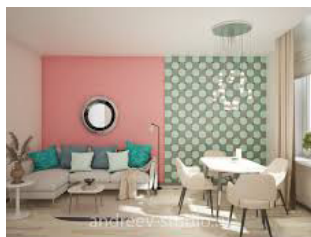
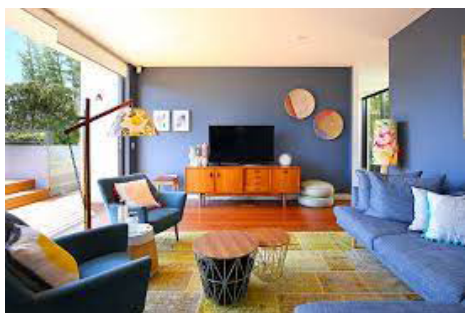

Рисунок 6.13.1 – Аналогова гармонія кольорів в інтер'єрі

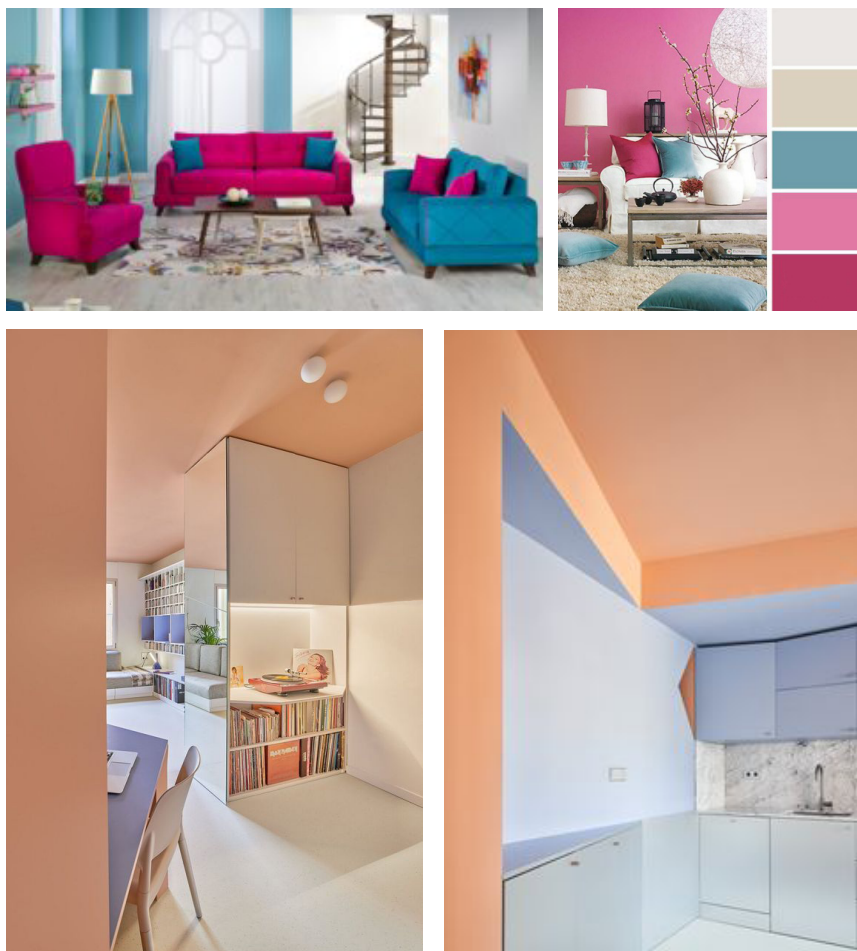

Рисунок 6.13.2 – **Контрастна** гармонія кольорів в інтер'єрі

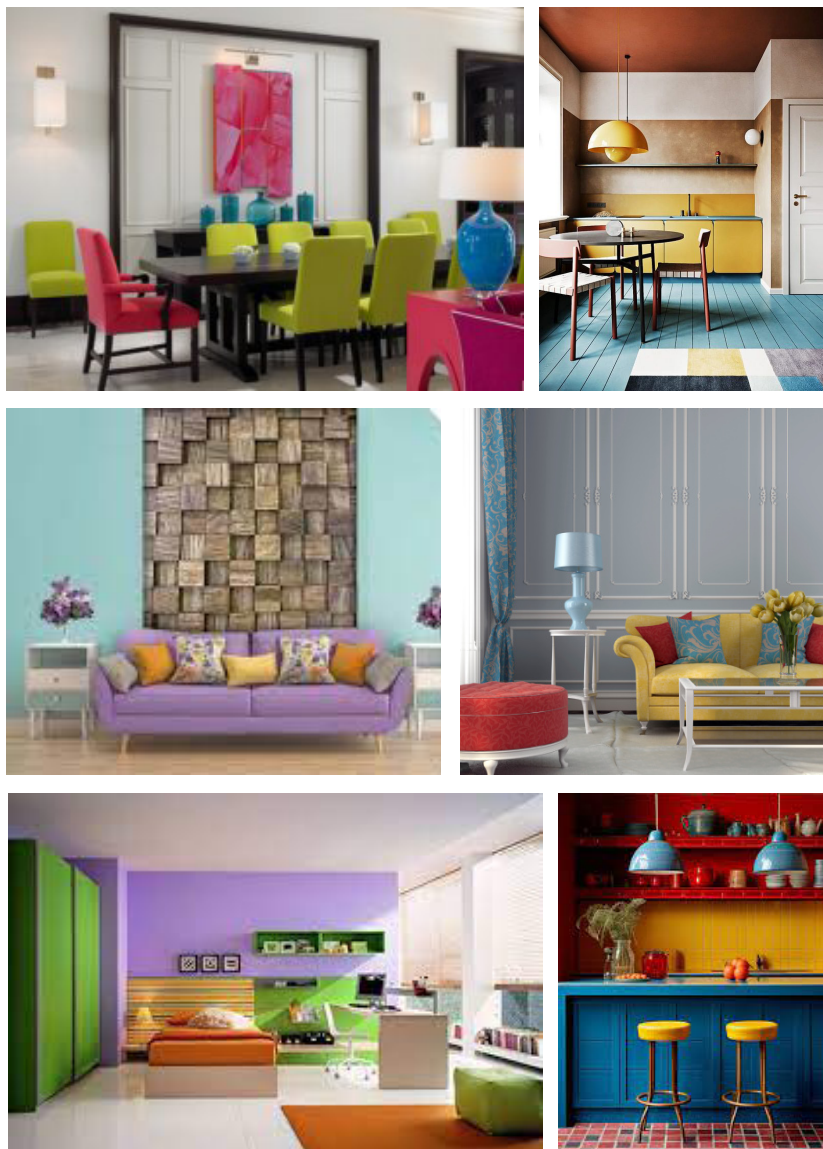

Рисунок 6.13.3 – Кольорова гармонія **класичної тріади**
в інтер'єрі

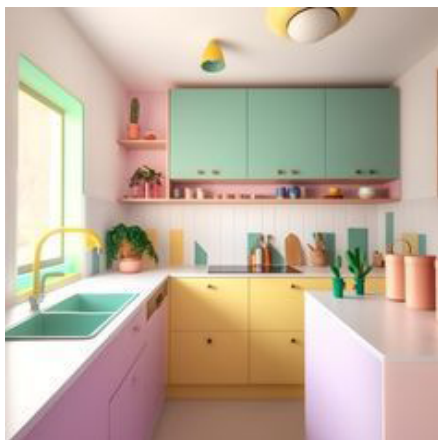

Рисунок 6.13.4 – Кольорова гармонія **контрастної тріади** в інтер'єрі

Рисунок 6.13.5 – Кольорове гармонійне поєднання чотирьох кольорів в інтер'єрі на основі квадрата

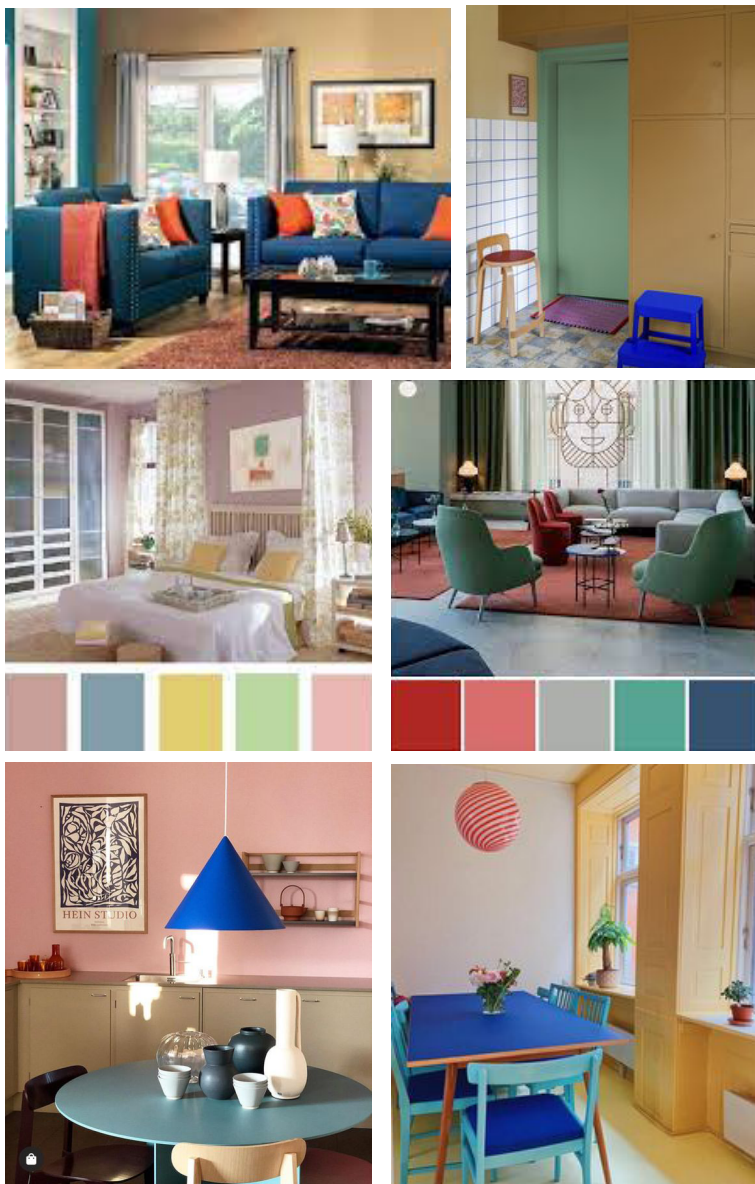

Рисунок 6.13.6 – Кольорове гармонійне поєднання чотирьох кольорів в інтер'єрі на основі прямокутника

НОТАТКИ

Навчальне видання

СЕРГІЄНКО Олена Миколаївна

КОЛЬОРОЗНАВСТВО

**Навчальний посібник
для виконання практичних робіт**

Комп'ютерне верстання *Н. М. Ковальчук*
Коректор *О. Є. Вакула*

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 9,88. Вид. № 17. Зам. № 0311-59.
Видавець і виготівник Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова
просп. Героїв України, 9, м. Миколаїв, 54007
E-mail : publishing@nuos.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6402 від 19.09.2018 р.